МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“
СВЕТИ НИКОЛЕ
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ПО ПСИХОЛОГИЈА
СТУДИСКА ПРОГРАМА: ПСИХОЛОГИЈА ВО СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА

МАГИСТЕРСКА РАБОТА

СЕМЕЈСТВОТО КАКО ФАКТОР ЗА ФОРМИРАЊЕ НА ДЕТСКОТО КОНФЛИКТНО ОДНЕСУВАЊЕ

СТУДЕНТ: **АНКИЦА МЛАДЕНОВСКА**
БРОЈ НА ИНДЕКС: **M124007**
МЕНТОР: **ДОЦ. Д-Р СЛАЃАНА АНЃЕЛКОСКА**

Свети Николе, 2021

СОДРЖИНА

РЕЗИМЕ ..... **Error! Bookmark not defined.**

ВОВЕД 4

ГЛАВА 1 6

1. Разбирање на семејството 6

2. Развој на детето 8

3. Влијанието на фамилијата во развојот на детето 9

3.1 Период пред раѓање (Преднатален период) 10

3.2 Период на новороденче 11

3.3 Период на рано детство 12

3.4 Период на средно и доцно детство 12

3.5 Период на адолесценција 13

3.6 Период на возрасни (зрелост) 13

4. Интеракции во семејството 14

4.1 Врска родител – дете 14

4.2 Трајната важност на врските родител – дете 15

4.3 Улогата на другите членови во семејството 18

4.4 Врски помеѓу браќа/сестри 19

5. Карактеристики на здраво семејство 19

5.1 Хиерархија на моќ 20

5.2 Граници 21

5.3 Усогласувања 22

6. Социјален контекст 22

7. Структура на нефункционално семејство и детска агресија 24

7.1 Дисфункционална хиерархија 24

7.2 Занемарување. 24

7.3 Злоупотреба 25

7.4 Негативно моделирање на улоги. 25

7.5 Нефункционални граници 26

7.6 Зафаќање 26

7.7 Изолација на семејството-заедницата. 27

7.8 Дисфункционално порамнување 28

7.9 Отуѓување 28
7.9 Емоционално напуштање 29
7.10 Предавство 30
8. Однесување на децата во нефункционално семејство 31
9. Можни решенија 32
9.1 Индивидуално и групно советување. 32
9.2 Зајакнување на семејството 34
9.3 Поврзување семејство-заедница 34
9.4 Моделирање на ефикасно решавање на проблеми 35
10. Потенцијални бенефити 36
10.1 Рано откривање 37
10.2 Повеќе трајни позитивни резултати 37
10.3 Намалена фрустрација и исцрпеност 38
ГЛАВА 2 45
1. МЕТОДИ И МАТЕРИЈАЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО 45
1.1 Цел на истражувањето 45
1.2 Опис на научниот труд 45
11.2 Методологија 48
11.3 Варијабли 48
11.4 Мерни инструменти 50
11.5 Хипотези 52
2. РЕЗУЛТАТИ 53
12.1 Општи податоци 53
12.2 Насилство 54
12.3 Ментално здравје 55
12.4 Употреба на тутун 56
12.5 Физичка активност 57
12.6 Заштитни фактори 58
3. Каде децата гледаат агресија? 66
4. Перспективи на деца и негователи 68
5. Дискусија 76
Заклучок 79
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА 80

АПСТРАКТ

Семејството е група на луѓе кои живеат заедно поради крвни сродства, брак или други врски. Тие комуницираат едни со други, имаат свои улоги и создаваат и одржуваат култура. Улогата на членовите на семејството, како главни воспитувачи е да соработуваат заедно за да ги едуцираат своите деца. Главната улога на семејството во образованието на децата е основа за морално образование и религиозен живот. Развојот на личноста на децата во голема мера зависи од двајцата родители и од другите членови на семејството. Семејната средина е прва образовна средина, затоа што во рамки на семејството секоја индивидуа или дете најпрво добива образование и насоки за понатаму во животот. Развојот на детето е промена кај детето со бесконечен развој на растечкото чувство, но во него исто така континуирано се случуваат и низа промени, кои се фиксираат од физичките и духовните функции на поединецот до моментот на зрелост, преку раст, созревање и учење, при што постојат неколку периоди на развој што мора да ги помине детето. Затоа, семејството има многу важно влијание во периодот на развој на детето со цел тоа да стекне основно познавање на етиката и нормите што преовладуваат во заедницата.

Училишните советници можат да бидат во најдобра позиција за да ги идентификуваат проблематичните ученици и да интервенираат пред да се случи чин на насилство во училиште. Тековната литература за образование ги предизвикува училишните советници да ги прошират своите знаења за социјалната, еколошката и семејната динамика и влијанијата на таа динамика врз насилството кај учениците. Овој труд: (а) ќе ги воведе структурните елементи на семејниот систем; (б) ќе ги опише врските помеѓу дисфункционалната структура на семејството и агресијата на децата; (в) ќе предложи училишни стратегии за работа со ученици и нивните семејства кои се однесуваат на структурните претходници на агресијата, и (г) ја потенцира можноста и придобивките од системскиот пристап кон насилните студенти.

Клучни зборови: семејство, период на развој на дете, врски, интеракции

ВОВЕД

Социјалните психолози се целосно свесни за централната улога на односите во нашите животи и затоа посветуваат големо внимание кон разбирање на основните прашања за нив: Како и зошто се формираат? Како тие се развиваат? Кои функции им служат? Како и зошто тие понекогаш завршуваат на несреќен, па дури и лично разорен начин, како што е развод, конфликт, па дури и физичко насилство?[1]

Развојните психолози веќе долго време се интересираат за тоа како родителите влијаат врз развојот на детето. Сепак, наоѓањето на реални каузално-последични врски помеѓу специфични активности на родителите и подоцнежното однесување на децата е многу тешко.

Некои деца израснати во драматично различни средини, подоцна кога ќе пораснат можат да имаат неверојатно слични особини на личноста. И обратно, децата кои растат во заеднички дом и се одгледуваат во иста околина, кога ќе пораснат, можат да имаат многу различни личности.

И покрај овие предизвици, истражувачите тврдат дека постојат врски помеѓу стиловите на родителство и ефектите што овие стилови ги имаат врз децата. Некои истражувачи сугерираат дека овие ефекти се пренесуваат од однесувањето на возрасните. Постојат јасни докази дека родителите можат да влијаат врз развојот на децата.

Како родители, премногу често очекуваме нашите деца да го моделираат однесувањето на возрасните, многу пред тие да бидат доволно зрели за да го сторат тоа. Значи, важно е низ секоја фаза од детството, родителите да разберат дека постои голема разлика помеѓу обичното, очекувано однесување и реалното лошо однесување.

Виктимираните деца кои растат во нефункционални семејства се невини и немаат апсолутно никаква контрола врз нивната токсична животна средина; тие

[1] Adams et al. (2006). Professional identity

растат со повеќе емотивни лузни предизвикани од повторувана траума и болка од постапките, зборовите и ставовите на нивните родители. На крајот на краиштата, тие ќе имаат различен раст и негување на своето индивидуално јас. Овие лица нема да уживаат во своето детство, што на крајот ќе има штетно влијание кое ќе има последици и во нивните возрасни години.

Возрасните кои биле жртви во детството имаат тенденција да се обидат да избегаат од нивната болка во минатото, практикувајќи повеќе деструктивно однесување, како што се зголемување на внес на алкохол, злоупотреба на дрога или го повторуваат малтретирањето што им било направено. Други чувствуваат внатрешна нервоза или темперамент и чувства без да ги разберат причините што стојат зад тоа. Тие често пријавуваат потешкотии при формирање и одржување пријателски односи, одржување на позитивно самопочитување, борба да им веруваат на другите, вознемиреност во загубата на контрола и негирање на сопствените чувства/реалност. Честопати, членовите на здравите семејства имаат тенденција да се вратат на нивното нормално функционирање откако ќе помине животната/семејната криза.

ГЛАВА 1

1. Разбирање на семејството

Семејството е социјална група од двајца или повеќе членови кои имаат крвно сродство, брак или посвоеност. Семејствата исто така може да се толкуваат како мали социјални групи кои се состојат претежно од татко, мајка и деца. Родителите имаат големо влијание врз процесот на социјализација на децата. Семејството е домаќинство во кое има некои луѓе кои сè уште имаат крвни или брачни врски.

Терминот семејство во социологијата станува една од областите кои добиваат посебно внимание. Генерално, семејството исто така се смета за важен дел од заедницата. Формирањето на семејство започнува со социјална мисла, според која семејството е првата единица и првата институција во општеството, во која постојат претежно директни односи. Тоа е местото каде што поединците ги развиваат првите фази на процесот на социјализација и преку индивидуална интеракција ги стекнуваат своите знаења, вештини, интереси, вредности, емоции и ставови во животот. [2]

Според „Library Review“ (2012), постојат неколку семејни дефиниции од повеќе извори, имено:[3]

1. *Семејството* е група на луѓе со брачни, крвни и посвојувачки врски насочени кон создавање, одржување на културата и подобрување на физичкиот, менталниот, емоционалниот и социјалниот развој на секој член на семејството.[4]

2. *Семејство* е кога две или повеќе лица живеат во едно домаќинство заради крвна врска, брак или врски со посвојување. Тие комуницираат едни со други, имаат свои улоги и создаваат и одржуваат меѓусебна култура[5].

[2] Davies, P., Sturge-Apple, M., Winter, M., Cummings, M., & Farrell, D. (2006). Child adaptational development in contexts of interparental conflict over time. Child Development, 77, 218-233
[3] Library Review (2012). Issue: 8/9, Volume: 69
[4] Logan, Gordon D. (1986). Illinois. Psychological Review, Vol 95(4)
[5] Maglaya,A. (1978). Community Nursing

3. *Семејството* е најмалата единица на општеството, составена од главата на семејството и неколку луѓе кои се собираат и живеат на место под еден покрив во состојба на меѓузависност.[6]

Карактеристики на семејството според Library Review (2012):

1. Се состои од луѓе кои имаат крвни врски или посвојување;

2. Членовите на семејството обично живеат заедно во една куќа и тие формираат едно домаќинство;

3. Единство на луѓе кои комуницираат едни со други, кои играат улога на маж и жена, татко и мајка, деца и роднини.

4. Одржување заедничка култура во голема мера произлезена од поширока заедничка култура.

Формирањето на семејството според религиите започнува со создавање на света врска што ги испреплетува мажот и жената преку законски брак, исполнувајќи ги обврските и законските барања. Затоа, и мажот и жената се двата главни елементи во семејството.

Значи, семејството во неговата потесна смисла е социјална единица составена од маж и жена, или со други зборови, семејството е асоцијација помеѓу маж и жена, во која едниот се чувствува безбедно со другиот во согласност со утврдените вредности од страна на религијата и општеството. Кога мажот и жената се благословени и со дете или повеќе деца, тогаш децата стануваат трет главен елемент во семејството, покрај двата претходни елементи.

Од горенаведеното разбирање, може да се заклучи дека семејството е една група на луѓе кои живеат во едно домаќинство заради крвно сродство, брак или посвојување, кои живеат заедно како единица или најмала единица на општеството и обично секогаш имаат крвно сродство, брачни врски или други врски, кои живеат заедно во куќа предводена од глава на семејството. Тие

[6] Министерство за здравство, САД, 1988 година

комуницираат едни со други, имаат свои улоги и создаваат и одржуваат меѓусебна култура.

2. Развој на детето

Општо земено, развојот претставува систематска промена на физичките и психичките функции. Физичките промени вклучуваат основен биолошки развој како резултат на зачнување (оплодување на јајце клетка со сперматозоид) и резултат на интеракции на биолошки процеси и генетика со околината, додека психичките промени се однесуваат на целокупните индивидуални психолошки карактеристики, како што се: когнитивниот, емоционалниот, социјалниот и моралниот развој. Развојот може да се толкува како процес на квантитативна и квалитативна промена на поединците во нивниот животен век, од времето на зачнување, повојување, детство, адолесценција, па сѐ до зрелоста.[7]

Развојот исто така може да се толкува како „процес на промена на поединецот или организмот, физички (телесен) и психички (духовен) до нивото на зрелост или матурација, што се одвива во систематско, прогресивно и одржливо созревање“. Според Сиамсу Јусуф и Нани М. Суганди (2011), објаснувањето што се подразбира под систематско, прогресивно и одржливо е како што следува[8]:

1. *Систематско*, значи дека промените во развојот се меѓусебно зависни делови на организмот (физички и психолошки) и се во хармонично единство. Примери за овој принцип се можноста за одење заедно со созревањето на мускулите на нозете, или зголемениот интерес да се обрне внимание на спротивниот пол, заедно со матурираните сексуални хормони.

2. *Прогресивно*, значи промените што се случуваат се длабоки или широко распространети, и квантитативни (физички) и квалитативни (психички). На пример, како што е физичката промена на големината на детето (од ниско станува високо, од мало станува големо); и промени во способноста на децата, од едноставни до

[7] Patterson GR, Stouthamer-Loeber M. (2011).The correlation of family management practices and delinquency. Child Development 55:1299-1307, 1984

[8] Сиамсу Јусуф и Нани М. Суганди (2011). Социјална психологија

посложени (од познавање букви и броеви, до способност за читање, пишување и броење).

3. *Континуирано* значи промени во делот или функцијата на организмот, што се одвиваат редовно или последователно, т.е. не се случуваат случајно. На пример, за да може да оди, детето мора да ги совлада претходните фази на развој (тоа прво лежи, седи, ползи и стои). За да може да зборува, детето мора да помине низ фазата на групирање или да достигне зрелост.

Многу експерти го дефинираат развојот, и според нив, развојот на настаните се однесува на целиот процес на промена од потенцијалот на поединецот, кога се појавуваат нови квалитети на способности, одлики и карактеристики. Во смисла на развојот е опфатен и концептот на возраст, кој започнува од моментот на зачнувањето и завршува со смрт. Според Ф. Ј. Монкс, поимот развој сугерира „процес во посовршен и неповратен правец“. И Сантрок дава објаснување на поимот развој: „Развојот е образец на промена што започнува со зачнувањето и продолжува низ целиот животен век. Повеќето развои вклучуваат раст, иако вклучуваат и распаѓање (како при смрт и умирање). Моделот на движење е сложен затоа што е производ на неколку процеси - биолошки, когнитивни и социоемоционални“. Моделите на развој на детето се сложени бидејќи вклучуваат биолошки, когнитивни и социоемоционални процеси. Од горенаведеното разбирање за развојот на детето, може да се заклучи дека развојот на децата е промена кај децата, со неограничен развој на разбирањето, но во него има и серија промени што се случуваат од физичките и духовните функции на поединците до фазата на зрелост преку раст, созревање и учење.[9]

3. Влијанието на фамилијата во развојот на детето

Семејното опкружување се смета за главна детерминанта на развојот на детето. Односите меѓу членовите на семејствата имаат важна улога во

[9] Achenbach, T., & McConaughy, S. (2003). The Achenbach system of empirically based assessment (pp. 406-433). In C. Reynolds, & R. Kamphaus (Eds.), Handbook of psychological & educational assessment of children—Personality, behaviour and context (2nd ed.). New York: The Guilford Press.

одредувањето на моделот на ставови и однесување на децата подоцна во однос на другите. Односот на детето со целото семејство влијае на односот на детето кон другите воопшто. Причините за важноста на семејното влијание врз развојот на детето се:

(а) семејството е првата социјална група што станала центар на идентитетот на детето;

(б) семејството е првата средина што ги воведува вредностите на животот на детето;

(в) родителите и другите членови на семејството претставуваат „значајни луѓе“ за личен развој на детето;

(г) семејството како институција ги олеснува основните човечки потреби, физички-биолошки и социо-психолошки;

(д) детето поминува голем дел од своето време во семејната средина.

Семејната средина е прва образовна средина, затоа што најпрво во семејството детето добива воспитание и водство. Според Сантрок (Јусуф и Нани, 2011), периодот на развој се состои од три периоди: детство, адолесценција (пубертет) и зрелост (матурација). Тие се класифицирани во неколку потпериоди:

3.1 Период пред раѓање (Преднатален период)

Овој период започнува од времето на зачнување, па сѐ до раѓањето и трае околу 9 месеци во матката на мајката.

Според Хурлок (Јусуф и Нани, 2011), вниманието на преднаталниот развој започнало во 1940 година, а претходно не било предмет на истражување на експертите. Овој период е релативно краток, но има значење за понатамошниот развој. Постојат шест важни карактеристики на преднаталниот период:

1. Во овој период, природата на миксот, која служи како основа за понатамошен развој, се намалува еднаш засекогаш.

2. Добрите услови во телото на мајката можат да го поддржат развојот на вродените карактеристики, додека неповолните услови можат да го попречат нивниот развој, дури и да се создадат некои нарушувања во развојот.

3. Нормалниот раст и развој се јавуваат почесто за време на преднаталниот период, во споредба со другите периоди во целиот живот на една личност.

4. Периодот на предраѓање е период на големи опасности, и физички и психолошки.

5. Периодот на предраѓање е времето кога заинтересираните луѓе формираат ставови кон новосоздадената индивидуа. Задачата на семејството, особено мајката, во овој период е да обрне внимание на детето додека е во матката, како што е консумирање на здрава храна и пијалоци.

3.2 Период на новороденче

Периодот на новороденче е период на развој кој се протега од раѓање, до 18 или 24 месеци. Овој период се карактеризира со следниве карактеристики:

1. Основниот период на формирање на шемите на однесување, ставовите и емоционалните изрази.

2. Периодот на раст и промена се одвива брзо, и физички и психолошки.

3. Период на недостаток на зависност.

4. Периодот на индивидуалност се зголемува, тоа е кога бебето развива работи што одговараат на неговите интереси и способности.

5. Почеток на социјализација.

6. Почеток на развојот на класификацијата на улогата на полот.

7. Периодот на интерес и во физичката форма и во однесувањето.

8. Почеток на креативноста.

9. Штетен период, без разлика дали е физички или психолошки (поради лош третман).

Во овој период, според Хамер и Тарнер (Јусуф и Нани; 2011), влијанието на семејството е многу важно. Родителите имаат улога да ја одржуваат хигиената и здравјето на децата, како што е обезбедување на храна, капење и слично. Семејството исто така делува како заштитник. Во тоа време, детето почнува да ползи и да оди, па семејството или родителите треба да посветат дополнително внимание, да го чуваат и да го штитат, бидејќи во тоа време детето започнува да ја истражува својата околина, може да се премести од едно на друго место и се обидува да маневрира (допира, влече, турка) предмети, така што кога родителите не обрнуваат внимание, постои можност детето да има несреќа, да се лизне или да падне.

3.3 Период на рано детство

Раниот период на детскиот развој се протега од крајот на периодот на новороденче, до возраст од 5 или 6 години. Овој период понекогаш се нарекува предучилишна возраст. Во овој период детето учи да стане независно и да се грижи за себе. Развива подготвеност за училиште (запознавање со буквите) и поминува голем дел од своето време играјќи со врсниците. Според Хамер и Тарнер (Јусуф и Нани; 2011), овде семејството дејствува како дадилка. Кога детето е на предучилишна возраст, (особено оние деца коишто живеат во урбани средини), најчесто оди во градинка. Во овој период семејството или родителите треба да им прижаат грижа на децата: а) самостојно да се облекуваат и да се хранат; б) да одржуваат лична хигиена и да се грижат за чиста животна средина; в) да развиваат социјални односи со пријателите во училиште, г) да извршуваат домашни задачи.

3.4 Период на средно и доцно детство

Овој период на развој се протега од околу 6-годишна до 10 или 11-годишна возраст. Во овој период децата се во основно училиште. Тие ги совладале основните вештини на читање, пишување и математика. Централната тема на

овој период е постигнување и развој на самоконтролата. Во овој период, според Хамер и Тарнер, семејството дејствува како водич кога децата веќе имаат многу активности, особено поврзани со академските и социјалните (воннаставни) програми во училиште. Поврзано со тоа, семејството, особено родителите, треба да ги олеснат активностите на детето, преку мотивирање или охрабрување активно да ги следат планираните активности на училиште (Јусуф и Нани; 2011).

3.5 Период на адолесценција

Адолесценцијата е период на транзиција помеѓу детството и зрелоста и се движи од околу 12-13 години до 19-20 години. Овој период се карактеризира со промени во биолошките, когнитивните и социоемоционалните аспекти. Клучната задача на адолесцентите е подготовка за зрелоста. Во овој период, според Хамер и Тарнер, семејството, особено родителите, имаат советничка улога. Терминот конселеор тука не треба да биде професионален советник кој обезбедува услуги за насоки и советување во училиште, туку како семејството или родителот го применува ставот и третманот кон детето како советник кој служи како олеснувач и мотиватор за детето во постигнувањето на неговиот развој. На возраст од адолесценција, развојот на детето доведува до независен став, желба да се ослободи од мешање на другите, така што децата не сакаат да бидат третирани како деца. Затоа, посоодветен пристап во справувањето со тинејџерите е дијалогот.

3.6 Период на возрасни (зрелост)

Овој период се состои од три потпериоди, имено почетокот, средината и крајот на зрелоста. Раниот период за возрасни започнува од возраст од околу 20 години до 30-35 години. Ова е време кога поединците градат независност (лична и економска) и развој на кариера.

Периодот на средината на возрасните започнува околу 35 до 45 години и завршува на возраст од 55 до 65 години. Овој период е време на зголемен интерес да се всадат вредности во следната генерација, зголемувајќи го одразот на смислата на животот и вниманието на сопственото тело.

Последниот период од зрелоста има опсег на возраст од 60 или 70 години, па сѐ до смртта. Овој период е време на прилагодување кон слабеењето на силата и физичката состојба, пензионирањето и намалените приходи.

Индивидуалните процеси на живот се движат од периодот на бременоста до староста. Во текот на секој период има работи врз кои може да се влијае, а едно од главните влијанија го има семејството. Семејството е многу влијателно и многу важно во животот на детето затоа што првото образование што децата го добиваат е од семејството.

Ако има добро влијание на семејството врз детето, тоа ќе има добар развој, но кога влијанието не е добро за детето, ќе резултира со проблематично однесување. Како што вели Хавигашурст (Јусуф и Нани, 2011), „Развојна задача е долгот во одреден период од животот на поединецот, чие успешно достигнување води кон негова среќа и успех до следната задача, додека неуспехот води до несреќа кај поединецот, неодобрување од општеството и тешкотии со подоцнежните задачи“. Тоа значи дека задачата за развој е задача што се јавува во одреден период од животниот век на поединецот, и доколку задачата е успешно завршена, ќе донесе среќа и успех во завршувањето на следната задача; додека ако не успее, тоа ќе предизвика несреќа кај засегнатото лице, ќе предизвика отфрлање од заедницата и тешкотии при извршувањето на следните задачи.[10]

4. Интеракции во семејството

4.1 Врска родител - дете

Интеракциите родител-дете се од основна важност, бидејќи ова е првиот контакт на детето со друга личност. Доаѓаме на свет подготвени да комуницираме

[10] Farrington DP (1995). The development of offending and antisocial behavior from childhood: Key findings from the Cambridge study in delinquent development. J Child Psychol Psych 360:929-964

со другите луѓе, но специфичните карактеристики од овие интеракции се разликуваат од личност до личност и од семејство до семејство. Токму овие детали се чини дека имаат важни импликации за нашето подоцнежно меѓучовечко однесување. Во текот на првата година од животот, кога опсегот на можни однесувања е очигледно ограничен, доенчињата се исклучително чувствителни на изразите на лицето, движењата на телото и звуците што ги создаваат луѓето. Лицето кое се грижи за бебето е честопати мајката, а таа, исто така, е подеднакво чувствителна на она што го прави новороденчето[11]. Додека тие комуницираат, двете индивидуи ги зајакнуваат меѓусебните врски.[12]

Возрасниот покажува интерес за комуникација со новороденчето на различни начини, како што е вклучување во разговор за бебето и прикажување разни изрази на лицето. Доенчето, пак, покажува интерес за возрасниот со обид да се изведат соодветни звуци и изрази. Генерално гледано, ваквите меѓусебни интеракции имаат тенденција да бидат позитивно образовно искуство за обајцата.

4.2 Трајната важност на врските родител - дете

Првите врски помеѓу родителите и децата првенствено ги проучувале психолозите за развој, но фактот дека овие односи влијаат на природата на подоцнежното меѓучовечко однесување, ги натера социјалните психолози да разгледаат подетално како тоа што се случува со нас во детството, ги обликува нашите социјални односи во текот на животот. Боулби (1969, 1973) понуди една рамка за разбирање на ваквите ефекти.

Врз основа на внимателни студии на мајки и доенчиња, Боулби го разви концептот на стил на приврзаност, степенот на сигурност што ја чувствува една

[11] Kochanska, Friesenborg, Lange, and Martel (2004). Parents' Personality and Infants' Temperament as Contributors to Their Emerging Relationship. Journal of Personality and Social Psychology 86(5):744-59

[12] Murray, L. & Trevarthen, C. B. (1985). Emotional regulation of interactions between 2 month olds and their mothers

личност во меѓучовечките односи. Доенчињата, сугерира Боулби, стекнуваат два основни ставови за време на нивните најрани интеракции со возрасното лице.[13]

Првиот е став за себе, самодоверба. Однесувањето и емоционалните реакции на негувателот обезбедуваат информации за новороденчето дека е ценето, важно, сакано, или, во друга крајност, некој што е без вредност, не е важен и не е сакан.

Вториот основен став се однесува на други луѓе и вклучува општи очекувања и верувања за нив. Овој став е меѓучовечка доверба, стил на приврзаност, степен на сигурност што се доживува во меѓучовечките односи. Диференцијалните стилови првично се развиваат во интеракциите помеѓу новороденчето и негувателот, кога новороденчето стекнува основни ставови за самодовербата и меѓучовечката доверба. Актуелната димензија која се крие под стилот на приврзаност, што вклучува верување дека другите луѓе се генерално доверливи и сигурни, наспроти верувањето дека другите генерално не се доверливи, неверодостојни и несигурни. Ова е најуспешниот и најпосакуваниот стил на прицврстување.

Наодите од истражувањето сугерираат дека ги развиваме овие основни ставови за себе и за другите многу порано пред да ги стекнеме јазичните вештини. Врз основа на двата основни ставови, доенчињата, децата, адолесцентите и возрасните можат грубо да се класифицираат според посебениот стил што вклучува врски со други личности. Ако мислиме на самопочитта како една димензија и меѓучовечката доверба како друга, тогаш постојат четири можни обрасци: еден во кој поединецот има високо ниво и на двете димензии, друг во кој индивидуата има ниско ниво и на двете, и две други во кои лицето има високо ниво на едната димензија и ниско на другата. Овие четири контрастни стилови на приврзаност, може да се опишат на следниов начин.

[13] Bandura, A. (1986). Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall

- Лицето со сигурен стил на приврзаност е високо и во самодовербата и во довербата. Безбедните лица се способни да формираат трајни, посветени, задоволувачки врски во текот на животот (Шевер и Бренан, 1992).
- Некој со ниска самодоверба и со меѓучовечка доверба има страв - избегнувачки стил на приврзаност. Индивидуите коишто се плашат, имаат тенденција да не формираат блиски односи или да имаат несреќни врски (Микулинцер, 1998; Тидвел, Реис и Шејвер, 1996).
- Ниска самодоверба во комбинација со висока меѓучовечка доверба произведува преокупиран стил на приврзаност. Поединци кои ги имаат овие карактеристики на приврзаност сакаат блискост (понекогаш премногу) и тие лесно формираат односи. Тие се држат до другите, но очекуваат на крајот да бидат отфрлени затоа што веруваат дека се недостојни (Лопез и сор., 1997; Вифен, Ауб, Томпсон и Кембел, 2000).
- Конечно, оние со стил на отпуштање на приврзаност се со висока самодоверба и ниско ниво на меѓучовечка доверба. Оваа комбинација води до верување дека некој многу заслужува добри односи, но бидејќи овие лица не им веруваат на другите, се плашат од вистинска близина. Тие се вид на луѓе кои изјавуваат дека не сакаат или не им требаат блиски односи со другите (Карвело и Габриел, 2006).[14]

Овие спротивставени стилови на приврзаност можат силно да ги обликуваат односите што ги имаат индивидуите со другите. На пример, оние со безбеден стил на приврзаност имаат поголема веројатност да имаат позитивни долгорочни односи, додека оние со стил на страв од избегнување, често избегнуваат такви односи или имаат неуспешни односи, честопати и многу лоши. Стиловите на приврзаност, иако се формирани рано во животот, сепак можат да бидат променети со животните искуства. На пример, болен развод или раскинување на врската може да ја намали самодовербата на поединецот и да го намали чувството на безбедност. Но, тие луѓе имаат тенденција да бидат стабилни во текот на подолг временски период (Клонен и Бера, 1998), и од таа

[14] Harold, G., Shelton, K., Goeke-Morey, M., & Cummings, M. (2004). Marital conflict, child emotional security about family relationships and child adjustment. USA: Blackwell Publishing.

причина, можат да имаат силни импликации врз широк спектар на животни резултати. На пример, адолесцентите со несигурен стил на приврзаност честопати поминуваат полошо во училиште отколку оние со безбеден стил на приврзаност, создаваат помалку пријателства и честопати се претвораат во „надворешни лица“.

Таквите луѓе, исто така, доживуваат поголеми нивоа на стрес кога имаат конфликт со партнерите во врската (Пауерс, Пјетромонако, Гунликс и Сајер, 2008). Можеби најлошо од сè, оние со несигурна приврзаност (а особено стил на страв од избегнување), имаат поголема веројатност да извршат самоубиство (Орбах, 2007).[15]

4.3 Улогата на другите членови во семејството

Покрај мајката (или старателката), и другите членови на семејството, исто така, комуницираат со доенчињата и малите деца. Истражувањата почнуваат да ја откриваат важноста на татковците, како и на бабите и дедовците и другите членови на семејството (Лин и Харвуд, 2003). Бидејќи овие луѓе се разликуваат според карактеристиките на личноста, врз децата може да се влијае на различни начини (Кларк, Кочанска и Реди, 2000).

На пример, негативните ефекти од повлечена, несигурна мајка, можат делумно да се неутрализираат со присуството на дедо, кој е сигурен. Секоја интеракција е потенцијално важна бидејќи младата личност развива безбеден стил на приврзаност.

Кога постара личност игра игри со младо момче, учењето вклучува не само самата игра, туку и тоа како луѓето комуницираат во социјална ситуација, дали следат одредени правила, дали се однесуваат чесно или изневеруваат и како се справуваат со несогласувањата. Сето ова влијае на начинот на комуницирање на детето со другите возрасни и со врсниците (Линдзи, Мизе и Петит, 1997).[16]

[15] Aronson, Wilson, Akert & Sommers (2019). Pearson University. Social Psychology

[16] Vissing YM, Straus MA, Gelles RJ, Harrop JW: Verbal aggression by parents and psychosocial problems of children. Child Abuse & Neglect 15:223-238, 1991.

4.4 Врски помеѓу браќа/сестри

Приближно 80% од нас растат во домаќинство со барем еден брат или сестра, а интеракциите меѓу браќата и сестрите придонесуваат за она што го учиме за меѓучовечкото однесување (Дан, 1992). Меѓу учениците од основните училишта, се чини дека оние кои немаат браќа и сестри се помалку ценети од нивните соученици и се поагресивни или се повеќе жртви на агресори, отколку оние со браќа и сестри, веројатно затоа што имањето браќа и сестри обезбедува корисни искуства за меѓучовечко учење (Кицман, Коен, И. Локвуд, 2002). Односите меѓу браќата/сестрите, за разлика од односите помеѓу родителот и детето, често комбинираат чувство на наклонетост, непријателство и ривалство (Бур, Вестенберг, МекХејл, Апдеграф и Стокер, 1997)

Позната тема е некоја верзија на „Тие секогаш правеа повеќе за тебе од мене“. Родителите ретко признаваат дека чувствуваат такво фаворизирање. Повеќето од нас доживеале (или забележале кај други) повеќе примери на ривалство помеѓу браќа и сестри и сме слушнале многу возрасни лица како се жалат на настани што вклучуваат конкуренција помеѓу браќа и сестри, што се случиле во далечното минато. Всушност, повеќето браќа и сестри се согласуваат прилично добро. Секако има повеќе исклучоци од ова правило, но генерално, ривалитетот на браќа и сестри е на крај далеку надминат од споделените спомени и наклонетост што браќата и сестрите ги чувствуваат едни за други.[17]

5. Карактеристики на здраво семејство

Здравите семејства не се секогаш идеални или перфектни. Тие можат да поседуваат и некои од карактеристиките на нефункционално семејство, но не цело време.

Карактеристики на здравите семејства:

1) Дозволуваат и ги прифаќаат емоционалните изрази на карактерот и интересите на индивидуата;

[17] Ibid.

2) Очигледни и конзистентни правила во семејството, и се почитуваат границите помеѓу поединците;

3) Доследно однесување кон членовите со почит и градење ниво на флексибилност за задоволување на потребите на поединецот;

4) Сите членови на семејството се чувствуваат безбедно (без страв од емоционална, вербална, физичка или сексуална злоупотреба);

5) Родителите обезбедуваат грижа за своите деца (не очекуваат нивните деца да ги преземат родителските одговорности);

6) Дадените обврски се соодветни на нивната возраст, флексибилни и се простува на грешките на детето;

7) Совршенството е недостижно, нереално, покрај потенцијално досадно и стерилно.

Семејната „структура“ се однесува на периоди на интеракција во семејството, кои дефинираат како членовите на семејството се однесуваат едни со други и надворешниот свет, со какви активности се занимаваат членовите и како се играат улогите што секој член ги има во контекст на семејниот живот, поврзани со влијанието на надворешните системи. Иако нема две идентични семејни структури, сите имаат три заеднички елементи за кои треба да бидат свесни училишните советници: хиерархија на моќ, дефинирање граници и функционално усогласување меѓу членовите.[18]

5.1 Хиерархија на моќ

Моќта во рамките на семејството се дефинира како ниво на влијание што секој член на семејството го има врз семејната функција и донесувањето одлуки (Глединг, 1998). Идеално, семејната моќ е организирана во рамките на генерацискатa хиерархија, во која родителите или другите возрасни лица со примарна одговорност за одгледување на деца имаат најголема моќ при донесување на семејни одлуки и воспоставување правила за децата.

[18] David Levy (2006). Social Psychology

Дистрибуцијата на моќ и одговорност на децата потоа се совпаѓа со соодветните на нивната возраст за да се обезбедат максимални можности за успех и позитивно самопочитување на семејството, осигурувајќи дека очекувањата за перформанси не ги надминуваат можностите (Голденберг, 2004).

Преку споделување и координирање на нивниот авторитет, родителите ја зголемуваат веројатноста да имаат доволно време, енергија и влијание за да обезбедат ефективно семејно лидерство и постојана насока и поддршка во развојот на нивните деца.

5.2 Граници

Семејните граници се дефинираат како неискажани правила кои одредуваат кој учествува во различните семејни функции и како тие го прават тоа (Килпатрик и Холанд, 2006). Тие ја регулираат количината на комуникација помеѓу членовите на семејството и помеѓу семејството и надворешниот свет, вклучувајќи го и училишниот систем.

Оптималните граници на семејството се „јасни“ (Меден-Дердих, Естрада, Апдеграф и Леонард, 2002). Тие се доволно попустливи за да дозволат нови информации да течат меѓу одделни субјекти во рамките на системот и помеѓу системот и неговото опкружување, но сепак доволно суштински за да се одржи автономијата на секој субјект и на системот како целина. Кога границите на родителите и децата се јасни, влијанието на родителите врз децата е јасно и постојано присутно, но не толку надмоќно да го задушува развојот на личната компетентност и самодоверба кај децата. Со внимателно применета насока и поддршка од родителите, децата коишто живеат во семејства со јасни граници, ќе научат да ги препознаваат сопствените јаки страни, да ги прифаќаат нивните ограничувања и да се прилагодуваат смирено и со доверба во нормалните, како и неочекуваните промени што се случуваат во нивниот живот (Минучин, 1982). [19]

[19] Mack, K. (2001). Childhood family disruptions and adult well-being: The differential effects of divorce and parental death. Death Stud, 25(5), 419-443

5.3 Усогласувања

Усогласувањето се однесува на врски формирани помеѓу двајца или повеќе членови во семејството со цел да се комбинира индивидуалната моќ и да се изврши поголемо колективно влијание во семејството. Тие резултираат во создавање на различни подгрупи или „потсистеми“ во рамките на семејството, кои честопати се неопходни за постигнување на основните семејни задачи. Меѓу нив, потсистемите на брачните другари и родителите се особено клучни за задачата за успешно воспитување на психолошки и емоционално здрави деца. Одржлив потсистем на брачен другар е оној во кој брачните (или на друг начин врзани) возрасни партнери постигнале меѓусебно исполнувачки односи. Од овој потсистем децата добиваат лекции и модели за функционална интимност на возрасните, посветеност, комуникација и решавање проблеми. Родителскиот потсистем има примарна одговорност за задачите на инструкции, заштита и поставување на ограничувања во однесувањето на децата.

Преку безбедно усогласување со родителите кои се присутни, одговорни и комплементарни во овие задачи, децата градат позитивно самопочитување, учат да прифаќаат авторитет и одговорно да управуваат со моќта и безбедно да развиваат капацитети за независно донесување одлуки и самонасочување. Гледањето на семејствата во однос на нивните основни структурни карактеристики обезбедува средство со кое поконкретно можат да се идентификуваат претпоставените придобивки за децата од функционалниот семеен систем. Структурниот поглед на семејствата обезбедува слично средство за подобро разбирање и идентификување на потенцијалната повреда на децата кои растат во помалку функционален семеен систем.

6. Социјален контекст

Социјалната изолација, социоекономската неповолност и лошите соседства се неповолни фактори кои се поврзани со агресијата кај децата (Мекадамс, 2002). Особено сиромаштијата се чини дека ги надминува расните и културните граници

на начини кои придонесуваат за нарушување во спроведувањето и се мешаат во напорите за интервенција (Принц и Милер, 1996).

Стресорите на животната средина го ограничуваат пристапот на семејството до соодветно и безбедно домување, вработување, образование, здравствена заштита и транспорт. Родителите во семејства со ниски примања честопати мора да работат повеќе часови за да ги надоместат трошоците. Разбирливо е дека тие можат да бидат помалку присутни за нивните брачни другари, родители и деца. Финансиските предизвици можат да доведат до несоодветна грижа за децата од семејствата со ниски примања. Ако децата се принудени подолго време да се грижат сами за себе, без родителска заштита и поддршка, децата од семејствата со ниски примања можат да развијат агресивни вештини со цел да управуваат и да ја преживеат својата потенцијално опасна средина.

Ограничените семејни ресурси можат да ги поттикнат децата од семејствата со ниски примања да се потпрат на врсничките групи заради социјална поддршка и самопочитување. Ваквите групи на врсници можат да негуваат модели на агресивно однесување кои се неприфатливи во други контексти. Разликувањето помеѓу агресивното однесување поврзано со културата и другите видови на агресија е клучно за точна проценка и ефективна интервенција. Способноста да се препознаат разликите и сличностите меѓу семејствата низ одделенија, раси и културни околности, го оспорува преовладувачкото гледиште за различноста како патолошко или опасно и спречува погрешно толкување на однесувањето и карактеристиките што имаат важност во одреден контекст.

Училишните советници имаат единствена перспектива и за поширокатa заедница за дисфункционално семејство и семејните системи во таа заедница, што може да придонесе за ефективна интервенција.

7. Структура на нефункционално семејство и детска агресија

Од структурна перспектива, дисфункционален семеен систем постои кога проблеми во еден или повеќе хиерархиски, гранични или усогласени елементи на неговата структура ги нарушиле ресурсите за справување и ефективно прилагодување на контекстуалните стресори (Голденберг, 2004). Со своите адаптивни ресурси преоптовареният семеен систем веќе не може успешно да се справува со секојдневните стресови или соодветно да го негува растот на неговите индивидуални членови (Колапинто, 1995). Ваквото нарушување е особено штетно за децата кои мора да се потпрат на поддршката и насоките на нивното семејство за опстанок и здрав развој.

За училишните советници, знаењето за семејната дисфункција може да обезбеди патоказ за ефективна програма за превенција и интервенција.

7.1 Дисфункционална хиерархија

Се смета дека постои дисфункционална хиерархија кога родителите не успеваат да ја преземат својата одговорност за лидерство во семејството (Килпатрик и Холанд, 2006). Причините за неуспехот на родителите да преземат лидерство во семејството се многубројни, сепак, најчести се: злоупотреба на супстанции, ментална болест, младост, раздор во бракот, замор поврзан со работата и недостаток на родителски вештини. Без оглед на причината, неисправното родителско водство во семејството може да предиспонира агресија кај децата, особено ако вклучува занемарување или злоупотреба, или ако, преку моделирање на агресија во брачна заедница, децата ќе ја вклучат агресијата во нивните односи со другите.[20]

7.2 Занемарување

На децата на занемарливи родители им е ускратена структурата и/или негувањето што им се потребни за да се чувствуваат безбедно и компетентно. Без постојана насока на родителите во нивните секојдневни задачи, децата веројатно

[20] William James (1995). The Principles of Psychology

ќе доживеат чести и повторени неуспеси, што на крајот ќе придонесе за создавање слика на несоодветност и неспособност. Без соодветно родителско моделирање, поддршка и утеха пред поразот, децата не можат да развијат способност да ги задржат своите емоции и да се „самосмират“ во време на емоционален стрес (Галоп, 2002; Виникот, 1972).

Немајќи вештини и самодоверба, потребни за да успеат во животот, како и самоконтрола, потребна за справување со болката и фрустрацијата од повеќекратни неуспеси, децата на занемарливи родители разбирливо се изложени на зголемен ризик од прекумерни (вклучително и насилни) одговори на реални и перцепирани животни предизвици.

7.3 Злоупотреба

Злоупотребата на родителската моќ е дефинирана како употреба на казнување од страна на родителите и повеќе како средство за изразување на сопствениот гнев и незадоволство, отколку како инструмент за соодветно менување на однесувањето на нивните деца.[21]

Кога родителското однесување ја загрозува безбедноста и благосостојбата на децата, децата претрпуваат збунувачки колапс на стратегијата на однесување, со тоа што постојат истовремени импулси да им приоѓаат на родителите како спас за безбедност или да бегаат од нив како извор на тревога (Хесе и Мајн, 2000). Не можејќи да ги контролираат условите под кои можат безбедно да се зближат со нивниот примарен старател, малтретираните деца можат да реагираат на неорганизиран, дезориентиран начин, вклучително и обиди за да се компензира нивната загуба на контрола со физичка, понекогаш насилна контрола врз непосредната околина (Мекадамс и Фостер, 1999).

7.4 Негативно моделирање на улоги

Како што беше претходно забележано, токму преку интеракција со родителскиот потсистем децата во едно семејство учат да прифаќаат авторитет и,

[21] Patterson, C. J. (1995). Developmental Psychology

на крајот, соодветно да управуваат со поголеми мерки на лична одговорност и моќ.

Меѓутоа, преку истата интеракција тие исто така можат да научат да ја злоупотребуваат моќта кога злоупотребата на моќ е врвен модел обезбеден од нивните примарни негуватели. Навредливи обрасци на однесување, како и стереотипни разлики во моќта, засновани врз родови и расни предрасуди, се пренесуваат од родител на дете преку процесот на социјално учење. (Министерство за здравство и човечки услуги на САД, Услуги за ментално здравје на злоупотреба на супстанции Администрација [SAMHSA], 2001).

Доказите се јасни дека сведочењето на раздор меѓу родителите е поврзано со агресија кај децата, особено кај момчињата. Децата кои се сведоци на закани и насилство од страна на нивните родители и меѓу нивните родители, веројатно ќе станат насилни и самите (Ердилер, 2003; Џејмс, 1995).

7.5 Нефункционални граници

Функционалноста на семејните граници се одредува според нивните степени на попустливост и флексибилност (т.е. нивната јасност) - не според нивниот степен на усогласување со некоја посакувана или оптимална конфигурација (Николс и Шварц, 2006). Под услов нивните граници да бидат јасни, семејствата со практично неограничени конфигурации можат да постигнат функционална рамнотежа на автономија и врска помеѓу нивните индивидуални членови и потсистеми и со нивната непосредна околина.

Сепак, прекумерните крути („расипани“) или дифузни („заплеткани“) граници во семејството или помеѓу семејството и неговата околина, можат да бидат штетни за ефективната функција на системот - особено за неговата поддршка на децата во развој (Минучин,1982)

7.6 Зафаќање

Семејствата со зафатени граници помеѓу членовите и потсистемите имаат тенденција да немаат јасна генерациска хиерархија. Како резултат на тоа, децата

и возрасните можат лесно да разменуваат улоги, а родителската контрола честопати станува неефикасна (Голденберг, 2004). Родителите со неефикасна контрола имаат помала веројатност да го дисциплинираат девијантното однесување на децата или да следат дисциплински мерки кога ќе бидат преземени. Ризикот од физичко насилство во семејството се зголемува секогаш кога заканите за дисциплина без соодветни мерки ќе ја намалат вредноста на она што Џејмс (1995) го нарекува „дисциплинска валута“ на семејството.

Кога не се спроведува дисциплинска постапка, нејзината моќ како спречувањето за идно лошо однесување (т.е. неговата валутна вредност) е намалена, а сериозноста на лошото однесување, што останува неказнето, се редефинира на повисоко ниво. Ескалацијата во сериозноста на идната дисциплина тогаш станува неопходна за соодветно совпаѓање со сѐ посериозните однесувања. Ескалацијата на однесувањето, како примарно средство за решавање на релациските проблеми во семејството, е насилното однесување меѓу неговите членови, што се чини дека е предвидлив и веројатен нуспроизвод (Olweus 1979; James, 1995).

7.7 Изолација на семејството - заедницата

Како што беше претходно наведено, семејствата мора да одржуваат јасни граници со нивната околина, прифаќајќи влијание од надворешниот свет, така што за потребните промени и адаптација ќе бидат добро информирани, а сепак да се спротивставуваат на надворешното влијание што би го загрозило интегритетот и опстанокот на семејството (Валш и МекГроу, 2002).

Семејствата со крути граници во однос на надворешната средина нема да успеат да ги препознаат потребите за прилагодливи промени, додека оние со дифузни граници. нема да имаат чувство за заедничка цел и насока, кои се потребни за извршување на адаптивните промени што се потребни. И во двата случаи, семејствата кои не се во можност да се прилагодат на промените, наскоро ќе сфатат дека нивните интереси се во конфликт со интересите на постојаното менувачко опкружување (т.е. училиштето и заедницата). Членовите на

семејствата кои сметаат дека нивната заедница е заканувачка и непријателска, најверојатно спрема другите во заедницата ќе се однесуваат на реципрочен начин. Децата во овие семејства се предиспонирани да го сметаат агресивното однесување како еден од начините за преживување во светот на којшто биле научени отсекогаш.

7.8 Дисфункционално порамнување

Прекините во безбедноста на аранжманите на брачните другари се меѓусебно поврзани и штетни на продуктивната семејна функција и здравиот развој на децата. Кога усогласувањето на сопружниците е нарушено од сериозен конфликт, децата се лишени од позитивни модели на однесување што им се потребни, бидејќи тие формулираат свои претстави за соодветно почитување, интимност и решавање на проблемите кај возрасните. Кога усогласувањето во родителството е нарушено од немири меѓу брачните другари, децата се изложени на зголемен ризик да доживеат несигурност во нивните односи (Гарбер, 2004).

Родителскиот конфликт и разделбата автоматски доведуваат до психолошко и емоционално оштетување на децата. Ако родителите не можат да одржат соработка и конзистентно присуство во животот на нивните деца за време на конфликтот или разделбата (често застрашувачка задача), штетните последиците се јасни (Гарбер, 2004).

Отуѓување, емоционално напуштање и предавство се докажани резултати на неисправна усогласеност на односот родител - дете.

7.9 Отуѓување

Отуѓувањето се однесува на отфрлање на родителот од страна на детето како безбедна основа за заштита, водство и удобност (Гарднер, 1998). Во семејства каде што има сериозен раздор што доведува до одвојување на еден родител од семејството, ризикот од отуѓување на децата од отсутниот родител се зголемува, делумно поради нивната загуба на редовен пристап до тој родител.

Потенцијалот за отуѓување е дополнителен ако родителите во конфликтот користат лоши зборови и однесувања во присуство на децата. Во тој случај, децата се притискаат кон поларизирана усогласеност со едниот „добар родител“, демонизирање и, со тоа, елиминирање на другиот „лош родител“ како извор на водство и лична потврда (Гарднер, 1998).

Генерализираната лутина и несигурност во врска со „загубата“ на отуѓен родител, ги прави децата ранливи на прекумерни емоционални одговори (вклучително и насилни одговори) во време на меѓучовечки стрес (Леви и Орланс, 1998 година).

Нивната агресија обично се јавува како спонтана, расеана, емоционална реакција, непропорционална во нејзиниот интензитет со барањата на согледуваниот предизвик или закана што се среќава во нивното секојдневно искуство.

7.9 Емоционално напуштање

Емоционалното напуштање се однесува на перцепцијата од страна на децата дека тие биле одбиени од значајни возрасни лица во нивниот живот (Андерсон, 2000). Ако родителите постојано ги одбиваат нивните деца и не им пружаат удобност и заштита, отуѓувањето оди неконтролирано за подолг временски период. Со текот на времето, напуштените деца можат да изгубат секаква надеж дека кога ќе побараат родителска грижа, ќе ја добијат. По потреба, тие можат да станат емотивно самостојни и да ги отфрлат усогласувањата со авторитетите (и генерално, возрасните) како сигурен извор на водство и потврда (Леви и Орланс, 1998).

Во отсуство на позитивна потврда од други значајни личности (особено родители), нивната самодоверба ќе произлезе од нивната способност да успеат без нив, а честопати и на штета на другите. Склоноста на напуштените деца кон генерализирано непријателство и асоцијално однесување се чини дека има две потекла: едното е отворена манифестација на интернализирано незадоволство и гнев поради фрустрираните потреби за безбедност, а другото е механизам со кој

ги држат другите настрана доволно далеку за да не ги загрозат посакуваната автономија и самоволност (Мејлес, 1996). Нивното агресивно однесување е поверојатно да биде намерно, пресметано и самостојно и не мора да значи директен одговор на непосреден предизвик или закана.

7.10 Предавство

За предавството се вели дека се случува кога оние од кои зависиме заради безбедност и опстанок, ја нарушуваат нашата доверба на некој начин (Сиверс, Шулер и Фројд, 2002). Динамиката на предавство во усогласувањето на односот родител - дете беше воведена претходно во описот на зголемена склоност кон насилство кај деца кои претрпеле повреда на родителска злоупотреба.

Злоупотребените деца честопати страдаат од екстремна вознемиреност и фрустрација, која се манифестира како генерализирано непријателство и насилство, како резултат на парадоксот на однесувањето во кој истовремено се активираат импулсите да се придвижат кон родителите заради заштита или да бегаат од родителите (Мајн, 1996).

Без доследно и прецизно формативно искуство во разликувањето на опасноста од безбедноста во односот со нивните родители, изневерените деца разбирливо ќе бидат неконзистентни и неорганизирани во одговорите на следните социјални интеракции и со поголема веројатност ќе реагираат прекумерно од агресивно на погрешно перцепирани закани од опасност, особено во нивните односи со авторитетни фигури.

Претходните ставови илустрираат како семејната структура може да ги информира училишните советници за околностите присутни во семејниот живот на учениците, што може да ги предиспонира кон насилно однесување во училиште. Испитувањето на врската помеѓу нефункционалните семејни системи и агресијата кај децата обезбедува специфични патеки по кои училиштата можат побрзо да ги идентификуваат потенцијално насилните ученици и да работат и со тие ученици и со нивните семејства. Системскиот пристап кон училишната

агресија не ја исклучува потребата од индивидуална и групна работа со самите агресивни ученици. Тоа вклучува намерни напори од страна на училишните советници: (а) да се преземат индивидуални и групни советодавни интервенции со тие ученици; (б) да се зајакнат семејствата за да се олесни и промовира нивната зголемена вклученост и поддршка на учениците дома и во училиште; (в) да ги информира семејствата за расположливите ресурси на заедницата и (г) да моделира ефективни методи за интеракција меѓу семејството и училиштето во заедница.

8. Однесување на децата во нефункционално семејство

Познато е дека децата коишто растат во нефункционално семејство ќе усвојат една или повеќе од следните шест основни улоги.

1. Добро дете (познато и како улога на „Херој“ / „Мировник“)

Тоа е дете кое ја презема родителската улога или игра улога на „миротворец“, за да посредува и да ја намали напнатоста помеѓу конфликтните родители.

2. Проблематично дете или бунтовник (улога на „девијантно однесување“

Една млада личност може ненамерно да ја игра „оттргнувачката семејна улога“ за да привлече внимание и да го задржи семејството целосно.

3. Улога „жртвено јагне“

Детето се смета за „црна овца“ и него го обвинуваат за повеќето проблеми поврзани со дисфункцијата на семејството, додека другите деца се сметаат за добри деца. Понекогаш можат да го означат малото дете како „ментално болно“ и покрај тоа што честопати тоа е единствената емоционално стабилна личност во семејството (со прилагодлива функција што му овозможува соодветно да се справи во токсичната средина).

4. Изгубено дете

Незабележително, тивко, чии потреби обично се игнорираат.

5. Дете маскота / шарм

Користи комедија за да го сврти вниманието од сè повеќе нефункционалниот семеен систем.

6. Дете мозок

Тое дете е опортунист кој ги користи грешките на другите членови на семејството за да добие што сака.

Децата кои живеат во нефункционални семејства обично имаат три квалитети што им овозможуваат правилно да созреваат или да ги преживеат недостатоците на нефункционалното семејство. Децата можат да имаат достоен фокусиран квалитет за себе и да не ги задоволуваат потребите на сите други, или пак, да имаат добронамерна, неограничена енергија и план да работат напорно. И на крај, децата може да имаат прилагодлив процес на созревање, кој бара постојано прилагодување и промена.

9. Можни решенија

9.1 Индивидуално и групно советување

Индивидуалното советување обезбедува медиум за градење и зајакнување на односите со ризичните ученици. За да вметнат системска перспектива во нивната индивидуална работа со ученици, училишните советници ќе пристапат кон советување на отворен, колаборативен начин, што им овозможува на децата да ги споделат своите семејни искуства и да ја илустрираат сложената интеракција помеѓу индивидуалните и семејните проблеми. Ангажирајќи се во советување со искрена желба да ги разбере перцепциите на децата за динамиката на врската, советникот може да добие вреден увид во

функционалната структура на семејството и групата на врсници на ученикот, истовремено промовирајќи развој на почит и соработка.

На пример, советникот првично може да побара од ученикот да го опише неговото семејство и одговорностите и улогите во семејството. Од овој разговор, советникот може да добие важни информации за перцепцијата на ученикот за безбедноста и условите во семејната структура и во заедницата. Информациите добиени од дискусиите со учениците за хиерархијата, границите и усогласувањето во рамки на нивните семејства, можат да обезбедат предупредување од прва рака за релационите фактори (на пример, раскинување, заплеткување итн.) и влијанијата на околната средина, што може да го предиспонираат ученикот за насилно однесување.

Групното советување останува витална компонента на секоја сеопфатна програма на училиштата, која се однесува на потребите на учениците изложени на ризик од насилство (Волш, 1998). Групното советување профитира од влијанието на групата врсници со вметнување на групата во намерна цел и заеднички фокус. Неговата корисност во превенцијата и интервенцијата на насилството може да се подобри со вклучување на системски фокус. На пример, свесноста за концептите за отуѓување и напуштање може да им овозможи на училишните советници да ги идентификуваат учениците кои се борат со тие проблеми дома и да влијаат на нивните односи со врсниците и воспитувачите на училиште.

Идентификуваните ученици можат да имаат корист од групното советување за развој и одржување на значајни односи со врсниците и училишните советници - корисни односи што не ги доживуваат дома. Учениците загрозени од отуѓување во други аспекти од нивните животи може да се чувствуваат помалку загрозени и склони да се бранат на училиште. Преку воспоставување на позитивни односи со врсниците и училишните советници, тие можат да го искусат училиштето како безбедно и поддржувачко место.

9.2 Зајакнување на семејството

На ставот на учениците кон нивните родители несомнено ќе влијае она што им се пренесува на училиште. Кога училиштата ќе пренесат почит кон можностите на родителите, ќе влијаат и на учениците, со што ќе се зајакне семејната хиерархија, зајакнувајќи го и почитувањето на неговото лидерство. Во нивните очи и во очите на нивните деца, родителите исто така ќе бидат овластени и потврдени во нивните лидерски улоги кога ќе се охрабрат, ценат и ќе се искористат нивните придонеси во работите што се однесуваат на нивните деца на училиште.

Овој вид на зајакнување е особено веројатен кога на родителите им е обезбедено место во структурата на донесување одлуки во училиштето. Епштајн (2001) идентификуваше шест специфични средства, со кои училиштата можат продуктивно да ги вклучат семејствата во образованието на учениците, почнувајќи само од информирање на родителите, до активна употреба на „родителските водачи“ на училиште.

Училиштата треба да се потрудат родителите да бидат присутни и да даваат поддршка во образовните напори на нивните деца, треба да ги негуваат и зајакнуваат односите родители – деца, со разјаснување на соодветните улоги на родителите и децата, воспоставување заеднички цели и обезбедување позитивни модели на комуникација и интеракција на родителите и децата.

Позитивните односи на родителите и децата служат како заштитна бариера против отуѓување, напуштање и предавство. Доколку се постигне подобрување на тие односи, тоа ќе резултира со намалување на потенцијалот за вознемирено и агресивно училишно однесување, што може да се очекува од деца со историја на злоупотреба и запоставување.

9.3 Поврзување семејство - заедница

Училиштата денес се наоѓаат во значајна позиција да ги идентификуваат потребите за специјализирана семејна поддршка и да негуваат позитивни мрежи на врски (Епштајн, 2001). Оваа позиција е особено точна кога училишните советници се чувствителни на семејните претходници на проблематично

(вклучително и агресивно) однесување на учениците на училиште. Семејствата изолирани од нивните заедници, со крути заштитни граници, може да имаат малку познавање на ресурсите за поддршка на заедницата што им се достапни (Голденберг, 2004).

Каналите за комуникација, воспоставени со овие семејства, околу образовните проблеми на децата, исто така, може да се искористат за да им се обезбеди на родителите обука и информации за помош (на пример, во развојот на детето, родителски вештини, дисциплина, планирање на кариера итн.) и да ги предупредат за изворите на финансиска, правна, образовна, медицинска и поддршка на менталното здравје во заедницата. Семејствата со историски затворени граници може да одбијат, да ги игнорираат, па дури и да одолеат на понудите на информации и помош од училиштата поради генерализирана недоверба кон „надворешните лица“ (Епштајн, 2001).

Училишните советници мора да истрајат во креативните напори да им се обратат на овие семејства и да ги охрабрат другите служби за поддршка на заедницата да го сторат истото ако се надеваат дека ќе ја намалат училишната агресија од страна на децата од тие семејства. Разбирањето на отпорот како механизам за преживување во рамките на семејниот систем доведува до зголемена емпатија и намалено (иако, разбирливо) искушение едноставно да се „отпишат“ семејства кои покажуваат отпор во корист на другите кои доброволно бараат нивна помош. Понатаму, одржливиот позитивен ангажман со семејства кои покажуваат отпор може да ги промени проблематичните односи што опстојуваат низ генерациите.

9.4 Моделирање на ефикасно решавање на проблеми

Како што е забележано погоре, семејствата со долга историја на неволји во нивната интеракција со заедницата може да имаат недоверба и да се ослободат од услугите на заедницата (вклучувајќи го и училиштето) за да ја зачуваат семејната безбедност (Бродхурст, Патон и Мај-Чахал, 2005). Додека училишните

советници може да сметаат дека родителот е незаинтересиран, претпазливите родители од проблематичните семејства може да го сметаат тоа како начин да се избегне понатамошен упад од непријателскиот и обвинувачкиот надворешен свет.

Училиштата што иницираат и се трудат да комуницираат со непристапни семејства и да ги вклучат нивните деца во образовниот процес, обезбедуваат моќен и проактивен модел за скептичните родители повеќе да разговараат за проблемите отколку да ги избегнуваат. Малите успеси можат да доведат до поголеми кога родителите чувствуваат понудена помош и бараат понатамошно зајакнување преку континуирана училишна интеракција (Пајло, 2005). Со моделирање, преку сопствени активности (т.е. моделирање), процес за ефективно ангажирање семејство - училиште и решавање на проблеми, училишните советници можат да придонесат директно за отворање на крутите граници на проблематичните семејства и за поефикасна комуникација и решавање на проблемите во рамките на самото семејство и помеѓу семејството и заедницата.

Соработничките односи меѓу семејствата, училиштата и заедниците директно и позитивно влијаат на интеграцијата на учениците во учењето и способноста да бидат успешни во училиште (Брајан, 2005) Тие исто така можат да ја намалат склоноста кон насилно однесување на учениците на училиште со елиминирање на контрадикторните односи семејство-училиште, коишто се чини придонесуваат за тоа однесување.

10. Потенцијални бенефити

Очигледна придобивка од училишните напори да се вклучат во зајакнување на семејствата на учениците, може да биде намалувањето на инцидентите на младинско насилство на училиште. Сосема е разумно дека насилното однесување на учениците во училиште ќе опадне доколку се поправат нефункционалните семејни структури што ги иницираат и поддржуваат тие однесувања. Помалку очигледни, но подеднакво важни придобивки од вклучување на семејствата во иницијативи за намалување на насилството во училиштата вклучуваат: порано

откривање на проблеми, трајни позитивни резултати од интервенцијата и намалено ниво на работна фрустрација и исцрпеност кај училишните советници.

10.1 Рано откривање

Според Бојд-Френклин и Бри (2000), раната идентификација на потенцијалот за насилство е клучот за ефективна превенција и интервенција. Тие сугерираат дека учениците чии агресивни склоности се јавуваат на првите знаци, најверојатно ќе одговорат позитивно. Од тие причини, тие се залагаат проактивно да им се обраќаат на младите во ризик од насилство пред нивното однесување да го побара тоа.

Свеста и испитувањето на моделите на интеракција, усогласувања и граници во примарните социјални системи на учениците (семејството и училиштето) можат да ги предупредат училишните советници за препознавање на учениците со системски предиспозиции за насилство. Потоа, тоа знаење може да се искористи за да се водат училиштата за обезбедување, координација и препорака на соодветни преткризни интервенции насочени кон неутрализирање на факторите на ризик, пред овие фактори да се претворат во насилно однесување на ученикот.

Преместувањето на проценката на ризикот на учениците за насилно однесување од детско – центрирано, на целото семејство, значително го проширува ефективниот опсег на проценка и со тоа се зголемува веројатноста дека најдоминантните фактори на ризик во животот на ученикот ќе бидат откриени рано и адресирани успешно.

10.2 Повеќе трајни позитивни резултати

Кога интервенциите за насилство во училиштата се однесуваат само на симптомите на однесување без да се решат потеклото на симптомите, не е реално да се очекува тие интервенции да имаат трајно влијание. Промените во однесувањето на кои немаат истовремени промени во основните ставови и

вредности, се дефинирани како „промени од прв ред“ и се склони кон релапс или одреден степен на замена на симптомите, затоа што стимулот за оригинално однесување останува недопрен (Николс и Шварц, 2006).

Преферирани за овие се потрајни, „промени од втор ред“ во однесувањето, што се базираат на променети основни ставови и вредности и, на тој начин, на нови лични стимулации за однесување на различен начин. Познавањето на структурата на семејството и неговото влијание врз однесувањето на децата им овозможува на училишните советници да се прилагодат на интервенции за да создадат промени од втор ред во семејните релациони шеми кои предиспонираат насилно однесување кај децата.

Училишните напори да воспостават колаборативен, нехиерархиски пристап кон решавање на проблеми, којшто ги почитува, информира и искористува ресурсите на сите членови на системот училиште - семејство - заедница, ќе ја зголеми веројатноста учениците да се поттикнуваат да се однесуваат ненасилно на училиште, да продолжат да влијаат на нивното однесување кога се дома и во други аспекти од нивниот живот далеку од училиштето. Склоностите на учениците за насилство на училиште разбирливо се намалуваат кога интеракцијата без насилство е нивниот основен начин на однесување дома и во заедницата.[22]

10.3 Намалена фрустрација и исцрпеност

Работата со насилни ученици создава значително ниво на стрес кај училишните професионалци. Освен стравување за физичка безбедност, работата може да биде фрустрирачка и да подлежи на чести пречки поради системските влијанија врз насилното однесување на учениците, кои се надвор од нивна контрола.

Во овој контекст, сите оние кои работат со ризични ученици можат да имаат корист од поддршка и надзор што ги проширува нивните знаења поврзани со семејната структура и нејзиното влијание врз индивидуалното однесување.

[22] Baumrind D (1991). Parenting styles and adolescent development, in Lerner R, Petersen AC, BrooksGunn J (eds.): The Encyclopedia of Adolescence. New York, Garland, pp. 746-758

Однесувањето на ученикот може да изгледа необјасниво само во училишниот контекст, но потеклото на тоа однесување може да стане појасно кога ќе се разгледа пошироко за да се вклучи семејниот контекст (Картер и МекГолдрик, 2005).

Слично на тоа, отпорноста на семејството да се вклучи во училиштето може да биде поемпатично сфатена ако се разбере неговата функција за преживување во системот на затворено семејство. Она што училиштата го толкуваат како неоправдано непријателство и отпор на семејството кон нив, всушност, може да биде карактеристичен начин на однесување на семејството (и неопходен за неговите членови), во однос на сите аспекти на неговото опкружување.

Семејното фокусирање на насилството во училиште може да помогне да се намали фрустрацијата кај училишните советници, што произлегува од повторени неуспеси, проценки и интервенции кои ги разгледуваат само симптомите на проблемот и ги остават неговите услови за поддршка непроменети. Исто така, може да го намали нивното обесхрабрување во однос на бавниот напредок и релапсот, потсетувајќи ги на комплексноста на проблемот со агресијата кај младите и ограничувањата на каква било помошна интервенција во промена на претходните услови за агресија, за кои се потребни години, па дури и генерации да се развијат. Заедно, овие придобивки можат да помогнат да се ублажат чувствата на бесмисленост и безнадежност кај оние кои се на фронтот на напорите во училиштето за спречување и интервенција на насилство; чувства кои, оставени без надзор, на крајот ќе доведат до нивно согорување и губење на повеќе надежни и наградувачки причини (Брок, 2000).[23]

11. Досегашни истражувања

Постојат многу спроведени истражувања за тоа како злоупотребата на алкохол во детството и како да се биде дете на алкохоличари може да доведе до

[23] Vissing YM, Straus MA, Gelles RJ, Harrop JW (1991).Verbal aggression by parents and psychosocial problems of children. Child Abuse & Neglect 15:223-238

агресија. Исто така, има студии за тоа како депресијата кај мајките може да влијае на нивните деца и како кога родителите вербално ги злоупотребуваат своите деца, кога тие ќе пораснат, ќе бидат физички или вербално агресивни.

Агресијата и насилството кај децата и адолесцентите се од светско значење за јавното здравство. Агресијата е честа причина за упатување на децата кај социјални работници и претставува голем предизвик за психолозите во училиштата. Упатените деца може да имаат поголема фреквенција и сериозност на агресија, во споредба со врсниците кои не се повикуваат. Честопати од професионалците се бара да дадат совети за управување со агресијата кај децата, вклучително и психолошко образование за придонесувачките фактори на околината.

Методолошки проблеми, како што се употреба на нестандардизирани мерки на агресија кои не биле тестирани за валидност или сигурност, употреба на прокси-мерки на агресија што не вклучувале директна физичка агресија или насилно однесување, недостаток на контрола за други фактори и пристрасност за објавување ефекти, значат дека доказите остануваат неубедливи.

Влијанијата на семејството и врсниците веќе долго време се препознаваат (Хартап, 1980; Парк и О'Нил, 1999), но сепак е потребно појаснување на начините на кои семејните односи влијаат на компетентноста на децата со своите врсници. Набљудувањата на децата и нивните родители во меѓучовечки контексти, особено на агресијата на нивните родители, можат да влијаат врз вештините за решавање социјалните проблеми на децата (Доџ, Бејтс и Петит, 1990; Гудман, Барфут, Фрај и Бели, 1999; МекБрејер, Милич и Хандли, 2003 година). Вештините за решавање на социјални проблеми, пак, можат да влијаат на врските меѓу децата (Доџ & Петит, 2003). Така, решенијата на децата во социјално предизвикувачки ситуации можат да бидат важна врска помеѓу односите родител - дете и односите меѓу врсниците.

Теоријата за социјално учење нуди рамка за разбирање зошто агресијата на родителите е релевантна за стратегиите за решавање проблеми на децата. Перспективите на социјалното учење претставуваат комплексна низа варијабли,

вклучувајќи ги и последиците од агресијата и степенот на идентификација со агресорот, кои се спојуваат за да се утврди како моделираното агресивно однесување на родителите влијае врз шемата на децата за прифатливоста и ефективноста на агресивните стратегии (Бандура, 1977). Набљудувањето на агресијата на едниот родител кон другиот е крајно уникатна ситуација за учење за агресивно решавање на проблеми. Од перспектива на моделирање, набљудувањето на агресијата на родителите едни со други пренесува порака за соодветноста на агресијата. Набљудувањето на родителите може да ги охрабри децата да користат агресија во опсежни социјални ситуации (Марголин, 1998).

Истражувања со примероци на мали деца (Грем Берман и Левендоски, 1998), како и адолесценти и млади возрасни лица (Кантрел, Мекинтајр, Шарки и Томпсон, 1995 година; Левендоски, Хут-Бокс и Семел, 2002 година; МекКлоски и Лихтер, 2003 година) известуваат дека изложеноста на младите на брачна агресија се однесува на нивното сопствено агресивно однесување со врсниците. Со зголемениот број на студии кои укажуваат на поврзаност помеѓу брачната агресија и проблематичното однесување на децата со врсниците, истражувачите сугерираат дека е потребно да се испитаат специфичните процеси што ги поврзуваат родителските директни прикази на агресија, со агресијата на децата со врсниците (Грич и Финчам, 1990; Парк et al 2001). На пример, во поширокото поле на брачен конфликт и врски меѓу врсниците на децата, изразите на родителите на негативни емоции и регулирање на негативното влијание се појавуваат како важни посредници за врската помеѓу брачниот конфликт на родителите и врските меѓу децата (Линдзи, Мекиннон-Луис, Кембел, Frabutt, & Lamb, 2002; Stocker & Youngblade, 1999).

Така, достапните докази сугерираат дека меѓуродителскиот конфликт влијае врз однесувањето кај децата, но дека поврзаноста се јавува во контекст на пошироки родителски прикази на негативни емоции. Покрај тоа, Ајзенберг и сор. (2001) известуваат дека родителските прикази на негативни емоции влијаат врз регулацијата на емоциите кај децата, што влијае и на социјалните компетенции на децата. Кога родителите покажуваат негативни емоции кон другите членови на

семејството, децата може да поверуваат дека ваквите емоции се општествено прифатливи, па дури и пожелни.[24]

Друг начин да се објасни поврзаноста помеѓу меѓуинтернативната агресија и агресијата на децата со врсниците е да се истражат стратегиите што ги создаваат младите и нивните родители кога се соочуваат со предизвикувачки социјални ситуации. Само две студии го испитале прашањето дали изложеноста на децата на меѓуродителска агресија влијае врз стратегиите на децата за решавање проблеми, а не само на нивното агресивно однесување со врсниците.[25]

Користејќи хартија и молив за стратегии за решавање на проблеми и социјално-когнитивни вештини, Розенберг (1987) откри дека децата кои биле сведоци на физичко малтретирање имаат тенденција да избираат или пасивни или агресивни стратегии за решавање на меѓучовечки конфликт. Овие деца, исто така, имаат помала веројатност да изберат наметливи стратегии, отколку компаративните деца. Во поново време, Гудман и сор. (1999) ја испитаа врската помеѓу брачната агресија на родителите и ефективноста на вештините за решавање социјални проблеми на децата, проценети преку одговорите на детското интервју на вообичаените социјални проблеми. Овие истражувачи известија дека агресивната тактика на брачен конфликт и ескалацијата на конфликтот на мајките се однесува на децата што користат помалку ефикасни стратегии за социјално справување, пред сѐ, агресија со врсници.

Спротивно на тоа, брачната агресија на татковците не претставува значителна варијанта во ефективноста на социјалното справување кај децата.

Студиите за вештини за решавање социјални проблеми често ги истражуваат одговорите на децата на хипотетички провокативни социјални сценарија (Доџ и сор., 1990; Гудман и сор., 1999; Квигл, Гарбер, Панак и Доџ, 1992). Одговорите на овие сценарија можат да се генерализираат на

[24] Resnick MD, Bearman PS, Blum RW, Bauman KE, Harris KM, Jones J, Tabor J, Beuhring T, Sieving RE, Shew M, et al. (1997). Protecting adolescents from harm: Findings from the national longitudinal study on adolescent health. JAMA 278:823-832

[25] Vaden-Kiernan N, Ialongo NS, Pearson J, Kellam S: Household family structure and children's aggressive behavior (1995). A longitudinal study of urban elementary school children. J Abnormal Child Psychol 23:553-568

однесувањето на децата во натуралистички социјални ситуации. Барем тие откриваат како децата ги толкуваат социјалните проблеми и генерираат опции во такви ситуации. Образложението за проучување на агресивното и наметливо решавање на проблемите кај децата доаѓа од доказите дека овие одговори генерализираат на однесувањето на децата во натуралистички социјални ситуации и играат улога во севкупното прилагодување на децата (Доџ, Пети, Мекласи и Браун, 1986). Доџ и неговите колеги (Доџ и сор., 1990) покажуваат дека децата кои генерираат агресивни одговори на хипотетички ситуации имаат тенденција да се однесуваат поагресивно во реални ситуации. Sandstrom (2004) откри дека агресивните стратегии како одговор на провокација од врсници за отфрлање се поврзани со проблеми со интернализација на децата. Од друга страна, наметливото решавање на проблеми, кое вклучува активни обиди за управување или менување на стресни социјални ситуации, е обратно поврзано со емоционални и проблеми во однесувањето (Компас, Малкарен и Фондакаро, 1988; Глишо, Коен и Таубс, 1989). Така, можноста за генерирање и донесување на наметливи, наместо агресивни решенија за проблеми, се чини дека покажува подобри развојни исходи.

Сопствените вештини за решавање на проблемите на родителите можат да придонесат за агресивни решенија на децата. Истражувања на други видови на стресни ситуации, како што се болни медицински процедури (Клиер и Луис, 1995 година) или справување по разводот (Милер, Кливер, Хепворт и Сандлер, 1994 година) откриваат дека родителите имаат сопствено решавање на проблеми, што може да влијае на децата за тоа како тие се справуваат со проблемот за да се чувствуваат подобро (Клиер, Феарнов и Милер, 1996). МекБрејер и сор. (2003) директно истражуваа дали одговорите на мајката на хипотетички социјално предизвикувачки сценарија се однесуваат на решавање на социјалните проблеми на нејзиното дете.

За да го проучат начинот на кој мајките можат да пренесат непријателски пристрасности на своите деца, МекБрајер и негови колеги им посочија на мајките и децата да ги толкуваат и да даваат одговор на провокативни, двосмислени

сценарија за социјален проблем. Нивните откритија покажуваат значителна корелација помеѓу одговорите на мајките и ќерките на хипотетичките сценарија за проблеми. Нема значителни корелации помеѓу одговорите на мајките и синовите. Оваа студија покажува дека родителските влијанија врз агресијата на децата не се однесуваат само на отворена агресија, туку и на посуптилни форми на релативна агресија, како што се: одбивање, одмазда и манипулативно однесување. Иако во оваа студија биле вклучени само мајки, наодите специфични за полот ја истакнуваат потребата да се вклучуваат и татковци и мајки при испитување на родителските влијанија во пренесувањето стратегии за решавање на социјални проблеми, особено агресијата.

Овие резултати, сепак, ја нагласуваат важноста на директно проценување на одговорите на родителите за решавање на агресивни проблеми на хипотетички сценарија.

ГЛАВА 2

1. МЕТОДИ И МАТЕРИЈАЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.1 Цел на истражувањето

Овој труд има за цел да ги детерминира и испита начините на кои агресијата на родителите може да влијае на решавањето на социјалните проблеми на децата. Исто така, има за цел да ги процени врските помеѓу агресивните одговори на родителите на хипотетички социјални сценарија и решавање на проблеми кај децата.

Целта е да ги испитам одделните и комбинирани ефекти на брачната агресија и агресивното решавање на проблемите на родителите врз агресивното и наметливо решавање на проблемите на децата, кога тие одговараат на хипотетички сценарија што вклучуваат врски меѓу врсници.

Исто така, со овој труд ќе испитам дали децата кои се изложени на брачна агресија имаат поголема веројатност да се соочат со провокативни и предизвикувачки ситуации со врсниците.

1.2 Опис на научниот труд

Каква ќе биде индивидуата, зависи од типот на возрасниот човек со којшто живее. Физичкото казнување на децата се смета за нормално во нашата земја, а и во другите земји во светот и во однос на прифаќање и практикување. Буквално сите родители ги удираат своите деца (Строс, 1991). Повеќето возрасни лица се залагаат за физичко казнување заради директен пристап кон дело кое заслужува дисциплина. Баумринд, Ларзелере и Коуан (2002) тврдат дека идејните и оперативните дефиниции за родителска агресија треба да прават разлика помеѓу

умерените практики наменети за корекција на однесувањето на децата и грубите казнени практики за кои подеднакво се признава дека се штетни за децата и етички неприфатливи. Родителот мора да ја разликува употребата на премногу или премалку агресија за ситуацијата.

Родителите, исто така, користат вербално казнување во обидите да ги спречат или да интервенираат во постапките на нивните деца. На одредени места, подигнатиот глас е поприфатлив во општеството, отколку да се удри дете. Вербалните техники на деескалација или вербалните интервенции може да го смират детето, намалувајќи ја употребата на физичко казнување. Расата и полот можат да бидат големи фактори во одредувањето на агресијата, покрај социоекономскиот статус на индивидуата и нивото на агресија. Машката и женската социјална положба може да диктира што ќе се смета за соодветно како одговор на агресијата.

Овој труд истражува три начини на кои агресијата на родителите може да влијае на решавањето на социјалните проблеми на децата. Прво, оваа студија е дизајнирана да ги реплицира и прошири наодите што ја поврзуваат изложеноста на децата на брачен конфликт и агресија, со нивните способности за решавање социјални проблеми (Гудман и сор.; Розенберг, 1987). Второ, овој труд ги проценува врските помеѓу агресивните одговори на родителите на хипотетички социјални сценарија и решавање на проблеми кај децата.

Ги испитувам одделните и комбинирани ефекти на брачната агресија и агресивното решавање на проблемите на родителите врз агресивното и наметливо решавање на проблемите на децата кога тие одговараат на хипотетички сценарија што вклучуваат врски меѓу врсници.

Трето, овој труд испитува дали децата кои се изложени на брачна агресија, имаат поголема веројатност да се соочат со провокативни и предизвикувачки ситуации со врсниците.

Врз основа на претходната литература, прво претпоставуваме дека брачната агресија е позитивно поврзана со агресивно решавање на социјални

проблеми на децата и негативно поврзана со наметливо решавање на проблеми. Второ, претпоставуваме дека агресивното решавање на проблемите на родителите ќе биде позитивно поврзано со агресивно решавање на проблемите на децата и негативно поврзано со наметливо решавање на проблеми. Вклучив и мајки и татковци и ги тестирав овие хипотези одделно за момчиња и девојчиња, за да откриеме потенцијални ефекти на специфичен пол.

Нашиот истражувачки дизајн се осврнува и на прашањето за потенцијалните интерактивни ефекти помеѓу брачната агресија и агресивното решавање на проблемите на родителите. Ова прашање се истражува без специфични хипотези затоа што претходната литература не нè информира како комбинацијата на изложеност на брачна агресија и агресивно решавање на проблеми на родителите може да влијае на решавањето на проблемите кај децата.

Овој труд, исто така, ја испитува веројатноста децата навистина да се соочат со провокативни социјални ситуации, претставени во овој труд. Од една страна, ова прашање е проверка на валидноста на нашите постапки - Дали хипотетичките социјални сценарија се репрезентативни на она што децата навистина го среќаваат во нивниот живот? Од друга страна, овие податоци можат да рефлектираат важна разлика во социјалните искуства на децата кои се изложени, наспроти неизложени на брачна агресија. Неколку студии сугерираат дека до адолесценцијата, младите кои биле изложени на брачна агресија може да бидат склони кон отфрлање од врсниците и може да избираат агресивни врсници (Ehrensaft, et al., 2003; Wolfe, Wekerle, Reitzel-Jaffe и Lefebvre, 1998).

Превртливата агресија има две категории на физичка и нефизичка агресија. Нефизичката агресија опфаќа: вербална (на пример, кажување непристојни зборови на друга индивидуа), симболична (т.е. обид да се повреди поединец на невербален начин, на пример, правење заканувачки гестови) и предметна (на пример, удирање предмет) агресија. Базата на докази исто така може да се подобри со тоа што децата имаат потенцијално различни перспективи во прилог на информации од негователи и професионалци.

11.2 Методологија

Тековниот труд користеше податоци од Анкетата од глобалното истражување за здравјето на учениците (GSHS), спроведена во 2009 година од Светската здравствена организација (СЗО) во соработка со Меѓународниот фонд за итни случаи на децата (УНИЦЕФ) и Научната и културна организација за образование на Обединетите нации (УНЕСКО).

Мојот труд се состои од национален репрезентативен примерок на адолесценти кои одат на училиште, на возраст од 10 до 15 години. Основните единици за земање примероци беа училишта избрани со веројатност пропорционална на големината на запишувањето. Испитаниците беа ученици од 5 до 9 одделение.

Променливата на исходот се сметаше како бинарна, што претставува присуство на физичка агресија повеќе од 1 ден во текот на изминатата година или на друг начин. Примарната изложеност на оваа студија беше односот родител - дете. Учениците кои посочија дека нивните родители ги надгледуваат академските и социјалните активности, ги разбираат проблемите на детето, се категоризирани како силна врска дете - родител, кодирана како „0“, додека оние ученици кои посочија дека нивните родители вршат надзор над академските и социјалните активности или ги разбираат проблемите на детето се категоризираат како умерена врска дете - родител, кодирана како „1“ и оние ученици кои посочија дека нивните родители не надгледуваат академски и социјални активности, ниту разбираат проблеми, беа категоризирани како лоши односи со дете, кодирани како „2.“ Беа разгледани и други социо-демографски променливи.

11.3 Варијабли

Описната статистика беше извршена за категорични варијабли со пресметување на фреквенциите и процент во вкрстена табела, распореден според статусот на физичка агресија. За да се процени врската помеѓу физичката

агресија и сите независни варијабли, вклучително и примарната изложеност, беа пријавени стапки на распространетост на сурова, заедно со 95% интервал на доверба, со користење на повеќестепен пондериран копропорционален алгоритам за еднообразна анализа на ниво на значење од 0,25.

Вкупно 574 ученици учествуваа во оваа анкета. Користен е прашалник за собирање на следниве информации: однесување во исхраната; практики за грижа за себе; ментално здравје; физичка активност; заштитни фактори; употреба на тутун; и насилство и ненамерна повреда. Прашалникот од оваа анкета беше преведен на регионалните наставни јазици за валидност на содржината по валидноста на лицето.

Варијаблите кои беа утврдени, беа проверени за мултиколинеарност. Беше применета техника за градење чекор по чекор за да се конструира повеќенаменлив модел со употреба на повеќестепен копропорционален алгоритам на ниво на значење од 0,05 и прилагодени стапки на преваленца, заедно со 95% ниво на доверба беа пријавени за сите значајни варијабли. Беа оценети и веродостојни интеракции.

За да го направам мојот труд порелевантен, децата кои покажале физичка агресија и се најчесто упатувани кај училишните психолози и педагози беа повторно вклучени во вториот дел од истражувањето. Во квантитативната студија учествуваа триесет и девет (17%) од 226 подобни деца и 47 (21%) од нивните главни негователи. Возраста се движеше помеѓу 9-15 години (просек 11 години).

Скоро 3/4 од децата беа момчиња (n = 35; 75%); сите, освен еден, од македонска националност. Емоционалните проблеми беа најчестите причини за упатување кај училишните психолози (n = 22; 47%), проследено со неспецифично однесување (n = 10; 21%), хиперкинетично (n = 8, 17%) и проблематично однесување (n = 7, 15%). Сите деца гледале телевизија (n = 47, 100%), најмногу играле видеоигри на компјутер (n = 42, 89%) или рачни игри (n = 38, 81%) и користеле компјутери (n = 40, 85%), мобилни телефони (n = 34, 72%) и интернет (n = 38, 81%).

Петнаесет момчиња и пет девојчиња на возраст од 9 до 15 години и нивните главни негователи учествуваа на четириесет интервјуа (голем број веројатно ќе обезбедат заситеност на теми и ќе ја олеснат триагулацијата на податоците: интервјуа за деца, интервјуа за негователки и квантитативни податоци). Сите деца, освен едно, беа од македонска националност и имаа широк опсег на семејни приходи. Дозвола за учество во истражувањето беше побарана од детето (вербална согласност) и родителот (писмена согласност). Негувателите исто така дадоа согласност за сопствено учество.

11.4 Мерни инструменти

Најпрво сите деца беа анкетирани според Анкетата од глобалното истражување за здравјето на учениците (GSHS), спроведена во 2009 година од страна на Светската здравствена организација (СЗО), во соработка со Меѓународниот фонд за итни случаи на децата (УНИЦЕФ) и Научната и културна организација за образование на Обединетите нации (УНЕСКО). Користен е прашалник со следниве прашања: однесување во исхраната; практики за грижа за себе; ментално здравје; физичка активност; заштитни фактори; употреба на тутун; и насилство и ненамерна повреда.

Во вториот дел од истражувањето, негувателите ја пополнија скалата за детска агресија, родителска верзија (CAS-P), мерка за видот, фреквенцијата и сериозноста на агресијата кај психијатриски упатени деца на возраст од 7 до 15 години, во амбулантски услови. Повеќето од нејзините 33 артикли се оценети според скала на сериозност / фреквенција (од „никогаш“ = 0, до „повеќето денови“ или „повеќе од 10 пати“ = 4).

CAS-P има 5 потскали: Вербална агресија (на пример, од „викања, дерења“ до „вербални закани дека ќе удри“ други), агресија против предмети и животни (на пример, од „тресна врата кога се лути“ до „измачувано миленичe“), Провоцирана физичка агресија (на пример, борба со други кога е предизвикана како резултат на лесни до сериозни повреди), иницирана физичка агресија (на пример,

започнување борби што резултираат во лесни до сериозни повреди) и употреба на оружје (на пример, од носење, до повреда на друг со оружје).

Сумирањето на производите на фреквенцијата на однесување, според тежината на секоја ставка, дава вкупен резултат: повисоките оценки укажуваат на поголема агресија. Со добра внатрешна сигурност, CAS-P значително е во корелација со рејтингот на агресија на Скалата за невнимание/преголема активност со агресија и список за однесување на децата (CBCL).

Децата и негувателите ја комплетираа мерката на агресија, насилство и бес кај деца (МАВРИЦ), мерка на фреквенција и сериозност на агресија кај деца на возраст од 5 до 18 години, во психијатриски амбулантски / болнички амбуланти. 19-те ставки на MAVRIC-C (верзија за деца), кои се паралелни со оние на MAVRIC-P (родителска верзија), содржат помеѓу едно и осум прашања „да“ – „не“, опфаќајќи вербална и физичка агресија и агресија против предмети. Повисоки оценки се доделуваат на одговори „да“, што укажува на подолга историја и времетраење на агресивни испади и поголема сериозност на потенцијална штета на другите. Предметите се сумираат за да дадат вкупен резултат (0-30). MAVRIC има добра внатрешна сигурност и конвергентна валидност со потскалата на агресивно однесување на CBCL.

МАВРИЦ-Ц беше прочитан и објаснет на децата, обезбедувајќи разбирање. Негувателите го пополнија стандардизираниот, потврден и сигурен прашалник за маки и тешкотии (верзија на родител, P4-16-SDQ), кратка скрининг-мерка за однесување на деца на возраст од 4 до 16 години. 25-те ставки, секоја оценета со скала од 3 точки, се распределени на пет потскали, генерирајќи резултати (0-10) за емоционални симптоми, проблеми во однесувањето, хиперактивност, проблеми со врсници и просоцијално однесување. Сумирањето на сите, освен на последните, генерира резултат на вкупните тешкотии (0-40).

Семиструктурирани, индивидуални интервјуа ги истражуваа ставовите на децата и старателите за природата на агресијата и каде децата гледаат агресија во нивните животи, нивните чувства кога гледаат агресија, каква било врска

помеѓу гледањето агресија и агресивно однесување и какви било фактори кои влијаат.

Децата прво беа прашани за ТВ програми/видеоигри што им се допаѓаат/ не ги сакаат. Љубопитни прашања, користење цртани филмови, истражена содржина на програмата/играта, што сториле „добрите“ и „лошите“, дали ги плашело нешто од програмите/игрите и какви било програми/игри што не смееле да ги гледаат/играат. Потоа, на децата им беше прикажан збир на слики што ја илустрираат агресијата и беа замолени да опишат што мислат дека се случува на секоја слика, дали и каде претходно виделе да се случуваат вакви работи и како се чувствувале во тоа време, и дали децата, вклучително и самите, прават такви работите откако ќе ги видите. Повеќето слики се земени од Скалата за изложеност на насилство - ревидирана. На негувателите им беа поставувани слични прашања од отворен тип

11.5 Хипотези

Хипотеза бр.1: Брачната агресија е позитивно поврзана со агресивно решавање на социјални проблеми на децата и негативно поврзана со наметливо решавање на проблемите

Хипотеза бр.2: Агресивното решавање на проблемите на родителите ќе биде позитивно поврзано со агресивно решавање на проблемите на родителите и може да влијае на решавањето на проблемите на децата.

Хипотеза бр.3: Децата кои биле физички малтретирани дома, ќе покажат поголем степен на агресија во општеството.

Хипотеза бр.4: Децата или некој нивен член од семејството, кои имаат проблеми со депресија, имаат поголема веројатност за премин кон агресија.

Хипотеза бр.5: Децата или некој нивен член од семејството кои користат тутун, исто така ќе имаат поголема агресија за разлика од другите.

Хипотеза бр.6: Физички активните деца, имаат поголема веројатност за агресија.

Хипотеза бр. 7: Социо-демографските фактори се позитивно поврзани со агресијата на децата: возраста, просечниот семеен приход, големината на домаќинството (број на луѓе што живеат во домот), највисокото ниво на формално образование на главниот старател и типот на домаќинството

2. РЕЗУЛТАТИ

12.1 Општи податоци

Табела 1: Возраст на испитаниците според пол

Демографија	Физичка агресија/Насилство (физички пресметувања повеќе од 1 во текот на годината) N=554	
	ДА n (%) 227 (41%)	НЕ n (%) 327 (59%)
Пол		
Машки	195 (86%)	219 (67%)
Женски	32 (14%)	108 (33%)
Возраст		
≤13	41 (18%)	59 (18%)
>13	186 (82%)	268 (82%)

Во Табела 1 е прикажана описната статистика на популацијата на примерокот за клучните варијабли (N = 554). Вкупната преваленца на физичка агресија на повеќе од 1 ден во текот на изминатата година се покажа дека е 41% (n = 227) меѓу популацијата на примерокот. Преваленцата беше поголема кај адолесцентите постари од 13 години (82%) и беше значително поголема кај

момчињата (86%), отколку кај девојчињата (14%). Од табелата може да се види дека е присутна статистички значајна поврзаност на однесувањето на децата со однесувањето на нивните родители, односно тоа е значајно на ниво p<.001 кај агресивните деца. Со тоа се потврдува хипотезата бр.1, дека брачната агресија е позитивно поврзана со агресивно решавање на социјални проблеми на децата и негативно поврзана со наметливо решавање на проблемите и хипотеза бр.2 за агресивното решавање на проблемите на родителите.

12.2 Насилство

Табела 2: Податоци за примена на физичка агресија

	Физичка агресија/Насилство (физички пресметувања повеќе од 1 во текот на годината) N=554	
	ДА n (%) 227 (41%)	НЕ n (%) 327 (59%)
Физички траумативирани 1+ пати претходната година	113 (49%)	87 (29%)
Нападнале некого 1+ пати претходниот месец	115 (51%)	72 (24%)
Биле нападнати 1+ пати претходниот месец		
Никогаш не биле нападнати	26 (23%)	16 (18%)
Краткотрајно малтретирање	17 (15%)	5 (6%)
Долготрајно малтретирање	2 (2%)	1 (1%)
Најчесто тепани додека биле малтретирани	10 (9%)	3 (4%)

Педесет проценти од адолесцентите кои пријавиле физичка агресија, исто така пријавиле дека претрпеле барем една физичка траума во претходната година, во споредба со само 29% од нефизички агресивните адолесценти. Значително поголем дел од физички агресивните адолесценти биле малтретирани (51%) еднаш или повеќе пати во изминатиот месец, од кои 9% биле најчесто клоцани и/или удрени. Напротив, 18% од физички неагресивните адолесценти биле малтретирани во истиот временски период и 4% од нив биле удрени и/или клоцани. Од оваа табела може да се види дека е присутна статистички значајна поврзаност на однесувањето на децата со однесувањето на нивните родители, односно тоа е значајно на ниво p<.001 кај малтретираните деца. Со овие резултати ја докажувам хипотезата бр.3, т.е децата кои биле физички малтретирани дома, ќе покажат поголем степен на агресија во општеството. Со тоа се докажува хипотезата бр.3, дека децата кои биле физички малтретирани дома, ќе покажат поголем степен на агресија во општеството.

12.3 Ментално здравје

Табела 3: Присуство на депресија

Ментално здравје	**Физичка агресија/Насилство (физички пресметувања повеќе од 1 во текот на годината) N=554**	
	ДА n (%) 227 (41%)	НЕ n (%) 327 (59%)
Немање блиски пријатели	16 (7%)	33 (10%)
Депресија		
Не/Блага	100 (44%)	167 (51%)
Средна	77 (34%)	98 (30%)
Тешка	41 (18%)	59 (18%)

Тешка депресија била присутна кај 12%, додека умерена депресија била пријавена од 44% од физички агресивните адолесценти. И обратно, преваленцата на тешка и умерена депресија кај неагресивните лица беше 9% и 30%, соодветно. Од табелата може да се види дека е присутна статистички значајна поврзаност на депресијата кај децата и нивната агресија, односно тоа е значајно на ниво p<.001 кај агресивните деца. Хипотезата бр.4, според која децата кои имаат проблеми со депресија или некој нивен член од семејството, имаат поголема веројатност за премин кон агресија, се докажа дека нема толку големо влијание, односно поагресивните деца имаат блага или умерена депресија.

12.4 Употреба на тутун

Табела 4: Употреба на тутун на испитаниците

Употреба на тутун	Физичка агресија/Насилство (физички пресметувања повеќе од 1 во текот на годината) N=554	
	ДА n (%) 227 (41%)	НЕ n (%) 327 (59%)
Пушење пред 14 години	177 (78%)	78 (74%)
Пушење 1+ пати на ден претходниот месец	33 (10%)	16 (5%)
Обид да се одвикне од пушење во претходната година	284 (87%)	288 (88%)
Употреба на тутун од родителите	104 (32%)	85 (26%)
Изложеност на пушење од втора рака	41 (18%)	59 (18%)

Преваленцата на сегашната употреба на тутун беше двојно поголема (10%) кај физички агресивните, отколку неагресивните адолесценти (5%). Сепак, желбата да се откажат од пушењето кај корисниците на тутун е забележана малку повеќе кај неагресивните адолесценти (88%). Приближно 32% од адолесцентите кои имале физичка агресија, пријавиле употреба на тутун кај нивните родители, во споредба со 26% од нефизички агресивните адолесценти. На сличен начин, процентот на изложеност на пушање од втора рака беше релативно висок кај физички агресивните адолесценти (63%), во споредба со нефизички агресивните адолесценти (48%). Од оваа табела може да се види дека е присутна статистички значајна поврзаност на користењето тутун од страна на децата со нивната агресија, односно тоа е значајно на ниво p<.002 кај агресивните деца. Во врска со хипотезата бр.5, дека децата или некој нивен член од семејството кои користат тутун, исто така верувам дека ќе имаат поголема агресија за разлика од другите.

12.5 Физичка активност

Табела 5: Физичка активност на испитаниците

Физичка активност	**Физичка агресија/Насилство (физички пресметувања повеќе од 1 во текот на годината) N=554**	
	ДА n (%) 227 (41%)	НЕ n (%) 327 (59%)
Активни претходните 7 дена	78 (33%)	37 (11%)
Активни 60+ минути на ден или 5 дена во неделата	43 (18%)	47 (14%)
Активности во седење 3+ч/ден	24 (10%)	20 (6%)

Интересно е тоа што физички агресивните адолесценти (18%) беа релативно поверојатно да бидат физички активни 60 или повеќе минути во текот на еден ден, отколку ненасилните адолесценти (14%). Спротивно на тоа, мнозинството физички насилни индивидуи (10%), исто така, пријавиле дека поминуваат 3 или повеќе часови во текот на денот за активности со седење, во споредба со само 6% од физички ненасилните адолесценти. Од табелата може да се види дека е присутна статистички значајна поврзаност на однесувањето на децата со нивната физичка активност, односно тоа е значајно на ниво p<.002 кај агресивните деца. Во однос на хипотеза бр.6, се докажа дека физички активните деца немаат поголема веројатност за агресија.

12.6 Заштитни фактори

Во споредба со нефизички агресивните адолесценти (72%), физички агресивните лица (44%) имаат помала веројатност да имаат добри врски со врсниците. Исто така, тие почесто изостанувале од училиште (51%) во претходниот месец, споредено со оние кои не се физички агресивни (20%)

Табела 6: Резултати од истражувањето

Карактеристики	**Физичка агресија/Насилство (Физички пресметувања повеќе од 1 во текот на годината) (N=554)**	
	ДА n (%) 227 (41%)	**НЕ n (%) 327 (59%)**
ДЕМОГРАФИЈА		
ПОЛ		
Машки	195 (86%)	219 (67%)
Женски	32 (14%)	108 (33%)

ВОЗРАСТ		
≤13	41 (18%)	59 (18%)
>13	186 (82%)	268 (82%)
BMI		
Малнутриција	27 (12%)	36 (11%)
Нормална тежина	188 (83%)	16 (5%)
Потхранетост	10 (5%)	272 (83%)
Обезност	2 (1%)	3 (1%)
Диетални однесувања		
Несигурност во исхрана:	14 (6%)	29 (9%)
изјавиле дека се гладни најголем дел од времето во претходниот месец		
Внес на овошје: 2+ пати на ден		
Внес на зеленчук: 3+ пати на ден	43 (19%)	65 (20%)
Внес на газирани сокови: 1+ пати на ден	52 (23%)	59 (18%)
Внес на брза храна**:** 3+ пати на ден	86 (38%)	131 (40%)
	32 (14%)	43 (13%)
Хигиенски навики		
Миење на забите <1 пати/ден	163 (72%)	249 (76%)
Никогаш/ретко миење на раце пред јадење	57 (25%)	72 (22%)
Никогаш/ретко миење на раце после одење во тоалет	7 (3%)	6 (2%)
Насилство		
Физички траумaтизирани: 1+ пати претходната година	113 (49%)	87 (29%)
Нападнале некого: 1+ пати претходната година	115 (51%)	72 (24%)
Биле нападнати 1+ пати претходниот месец		
Никогаш	26 (23%)	16 (18%)
Краткотрајно малтретирање	17 (15%)	5 (6%)
Долготрајно малтретирање	2 (2%)	1 (1%)
Најчесто тепани додека биле малтретирани	10 (9%)	3 (4%)

Ментално здравје		
Немање блиски пријатели	16 (7%)	33 (10%)
Депресија		
Не/Блага	100 (44%)	167 (51%)
Средна	77 (34%)	98 (30%)
Тешка	27 (12%)	29 (9%)
Употреба на тутун		
Пушење пред 14 години	177 (78%)	78 (74%)
Пушење: 1+ пати на ден претходниот месец	33 (10%)	16 (5%)
Обид да се одвикне од пушење во претходната година	284 (87%)	288 (88%)
Употреба на тутун од родителите	104 (32%)	85 (26%)
Изложеност на пушење од втора рака	206 (63%)	157 (48%)
Физичка активност		
Активни претходните 7 дена	78 (33%)	37 (11%)
Активни 60+ минути на ден или 5 дена во неделата	43 (18%)	47 (14%)
Активности во седење 3+ч/ден	24 (10%)	20 (6%)
Заштитни фактори		
Бегање од настава без дозвола: 1+ пати претходниот месец	121 (51%)	67 (20%)
Добри врски со врсници: секогаш/најголем дел од времето	104 (44%)	243 (72%)

Дваесет и седум проценти од физички агресивните адолесценти имале лоши односи родител – дете, во споредба со 22% од неагресивните адолесценти. Слично на тоа, силното поврзување на родители и деца, наводно, било помалку меѓу физички насилни адолесценти (23%), додека умерена врска била пријавена од 50% од адолесцентите, без оглед на присуството на физичка агресија (Табела 2). Наодите од пропорционална регресија на повеќе нивоа (Табела 3) сугерираат дека адолесцентите изложени на долгорочно малтретирање имале поголема

преваленца на физичка агресија, во споредба со адолесцентите кои не биле малтретирани.

Слично на тоа, физички траумaтизираните адолесценти имале приближно двојно поголема преваленца од физичка агресија, отколку нетрауматизираните адолесценти. Преваленцата на физичка агресија беше исто така поголема кај сегашните корисници на тутун и помалку физички активните адолесценти.

Од друга страна, адолесцентите со добри врснички врски имале 1,12 пати поголема преваленца на физичка агресија, отколку оние кои немале добри врснички врски. Пронајдена е значајна врска помеѓу полот и врската родител - дете, што укажува на тоа дека женските адолесценти, кои имаат лоша врска со своите родители, имале 1,5 пати поголема преваленца на физичка агресија, отколку оние адолесценти жени со силна врска родител - дете. Преваленцата на физичката агресија беше 2 пати поголема кај машките адолесценти кои имаат слаба, умерена, како и силна врска родител - дете, отколку женските адолесценти кои имаат силна врска со своите родители.

Табела 7: Опис на примарната изложеност и исход на врската родител-дете и физичката агресија меѓу учениците

Карактеристики	**Физичка агресија/ Насилство** *(Физички пресметувања 1+ пати во претходната година)*	
	ДА **n (%)** **227 (41%)**	**НЕ** **n (%)** **327 (59%)**
Врска родител – дете		
Силна	52 (23%)	98 (30%)
Средна	113 (50%)	157 (48%)
Слаба	61 (27%)	72 (22%)

Табела 8: Пропорционална регресивна анализа со интеракција на факторите асоцирани со физичка агресија меѓу учениците

Карактеристики	Сооднос на преваленца	95% интервал на доверба
Малтретирани од некого: 1+ пати претходниот месец	1.52	1.35, 1.69
Краткотрајно малтретирање	1.71	1.41, 2.08
Долготрајно малтретирање	1.70	1.50, 1.93
Физички трауматизирани: 1+ пати претходната година	1.12	1.03, 1.23
Употреба на тутун: 1+ на ден претходниот месец	1.18	1.05, 1.32
Седечки активности 3+ч/ден	1.12	1.02, 1.24
Добра врска со врсници	-	-
Родител-дете врска и пол*		
Силна родител-дете врска и женски пол	1.38	1.04, 1.83
Средна родител-дете врска и женски пол	1.53	1.02, 2.29
Слаба родител-дете врска и женски пол	2.37	1.57, 3.57
Силна родител-дете врска и машки пол	2.34	1.46, 3.74
Средна родител-дете врска и машки пол	2.39	1.89, 3.00
Слаба родител-дете врска и машки пол	2.36	1.52, 3.51

**ја истакнува интеракцијата помеѓу полот и степенот на родител-дете врската*

За да биде мојот труд порелевантен, децата кои покажале физичка агресија и се најчесто упатувани кај училишните психолози и педагози беа повторно вклучени во вториот дел од моето истражување. Триесет и девет (17%) од 227 подобни деца и 47 (21%) од нивните главни негователи учествуваа во квантитативната студија. Сите мерки за испитување на децата беа завршени истиот ден, во канцеларијата на психологот во училиштето (старател во близина) или во присуство на негувател (како олеснувач). Интервјуата траеа приближно 40 минути (10 минути за MAVRIC-C). Интервјуата за негователи траеа до 90 минути (вклучително и приближно 5-10 минути по прашалник), завршени на ист или подоцнежен датум, во зависност од достапноста на негувателите. Интервјуата беа

снимени со аудио-запис и буквално се препишани. За време на интервјуата се бараше валидација на испитаникот за толкување на истражувачот.[26]

Во хипотеза бр.7 неколку социо-демографски фактори беа поврзани со агресијата на децата: возраста, просечниот семеен приход, големината на домаќинството (број на луѓе што живеат во домот), највисокото ниво на формално образование на главниот старател и типот на домаќинството (семејство предводено од осамен родител или двојка). Седум и деветгодишните деца постигнаа повисоки резултати од 10 до 11-годишни деца на агресија против предмети и животни, со сличен тренд за иницирана физичка агресија. Децата од домовите со потпросечен семеен приход на семејството, постигнаа повисоки резултати од другите во повеќето мерки за агресија (Табела 4).

Од добиените резултати од истражувањето сите хипотези се докажаа, освен хипотезата бр.6. Интересно, физички агресивните адолесценти беа релативно поверојатно да бидат физички активни 60 или повеќе минути во текот на еден ден, отколку ненасилните адолесценти. Спротивно на тоа, добивме резултати дека физички насилните индивидуи, исто така пријавиле дека поминуваат 3 или повеќе часови во текот на денот за активности со седење, отколку физички ненасилните адолесценти.

Табела 9: Резултати од тестовите

[26] SPSS: SPSS for Windows TM: Base System User's Guide, Release 6.0. Chicago, SPSS Inc., 1993.

	MAVRIC-C	MAVRIC-P	CAS – P вербално	CAS – P предмети и животни	CAS-P провоцирана физичка агресија	CAS-P иницирана физичка агресија	CAS – P Оружја	CAS – P Вкупен резултат
Вкупно	14.59	14.65	8.83	2.36	2.99	2.32	0.43	17.06
	(5.34)	(5.53)	(5.33)	(1.8)	(2.49)	(2.23)	(1.29)	(11.16)
Возрасна група (7-9 години)	13.63	15.79	9.29	2.72*	3.12	2.68**	0.62	18.7
Просечен резултат	(5.76)	(5.2)	(4.96)	(1.69)	(2.38)	(2.16)	(1.63)	(10.31)
Возрасна група (10-15 години)	16.13	12.89	8.13	1.79*	2.78	1.76**	0.14	14.6
Просечен резултат	(4.32)	(5.72)	(5.95)	(1.87)	(2.71)	(2.28)	(0.33)	(12.22)

MAVRIC = Measure of Aggression, Violence and Rage in Children (C = детска верзија; P = родителска верзија) – Мерење на агресија, насилство и бес кај децата CAS-P = Скала на детска агресија, родителска верзија;

**p < .05 **p < .10.*

Децата во групата со најнизок приход (просек 0,96, преваленца 1,88) постигнаа повисоки резултати од другите (просек 0,04, преваленца 0,14) за употреба на оружје. Поголемата големина на домаќинството беше поврзана со високи резултати на целокупниот CAS-P, вербална агресија и иницирана физичка агресија (Табела 5). Постоеше тренд за деца, чие највисоко ниво на службено образование на старателите беше средно училиште (просек 0,54, преваленца 0,97), кои живеат во семејство предводено од осамен родител (значи 1,34, преваленца 2,47) да постигнуваат повисоки оценки за употреба на оружје, од децата чие највисоко ниво на формално образование на негувателите беше

универзитет, живеење во семејство предводено од двојка. Резултатите од скалата за агресија не беа поврзани со полот.

Табела 10: Целокупни резултати

	Големина на домаќинство	SDQ проблеми со однесување	SDQ проблеми со врсници	SDQ просоцијално однесување
MAVRIC – C	-0.04	0.3	0.42*	-0.21
MAVRIC – P	0.19	0.23	0.38*	-0.48*
CAS – P – вербален	0.33*	0.53*	0.36*	-0.6*
CAS – P – предмети и животни	0.25	0.4*	0.32*	-0.57*
CAS – P – провоцирано физички	0.19	0.2	0.24	-0.37*
CAS – P – иницирано физички	0.4*	0.23	0.16	-0.36*
CAS – P оружја	-0.09	0.23	0.43*	-0.53*
CAS – P вкупен резултат	0.32*	0.47*	0.31*	-0.6*

SDQ = Strengths and Difficulties Questionnaire.*$p < .05$.

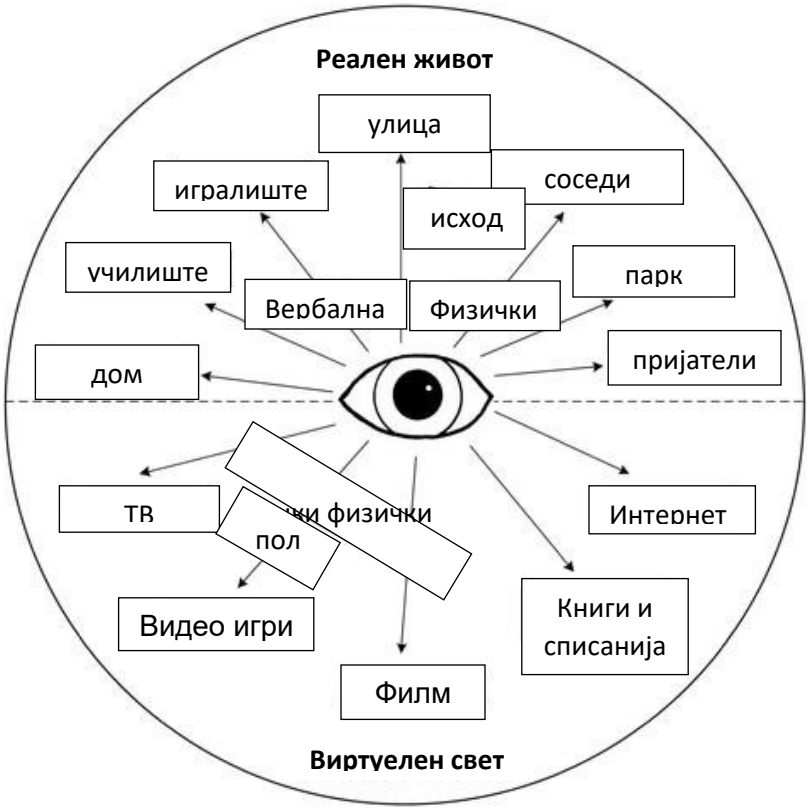
Високите резултати на агресија на повеќето потскали беа поврзани со високи нивоа на проблеми меѓу врсниците и ниско ниво на просоцијално однесување на SDQ. Високите резултати за вербална агресија беа посилно

поврзани со високи проблеми на однесување и проблеми со врсници и ниски резултати на SDQ за просоцијално однесување, отколку повеќето други поттипови на агресија (Табела 5).

3. Каде децата гледаат агресија?

Децата и негувателите опишаа многу места каде што децата гледаат агресија. Тие спаѓаат во две широки категории: реален живот, главно училиште, игралиште и дом; и виртуелниот свет, главно телевизиски и видеоигри (Слика 1). Видеоигрите и ТВ-програмите беа најчесто пријавуваните извори на гледање агресија.

Слика 1. Извори на гледање агресија

Агресијата во реалниот живот е претежно вербална, на пример, луѓето „викаат“ едни на други, но исто така и физички, на пример, „се тепаат“, а некои деца гледаат „борба секој ден“. Негувателите сметаат дека ова е карактеристично

однесување за развојната фаза и полот на децата, особено за момчињата. Една мајка зборуваше за „агресијата помеѓу момчињата во вид на натпревар за да се види кој е најдобар“. Три деца биле сведоци на сериозно семејно насилство.

Нискиот семеен приход се чини дека е поврзан со гледање агресија во заедницата (на улица или од соседи). Децата имаат тенденција да гледаат потешки форми на агресија, на пример, „прободување“ или „пукање“ во виртуелниот свет.

Агресијата е присутна во, навидум соодветни за возраста, програми и игри, т.е. оние препорачани од табли за оценување како соодветни за возраста на детето или емитувани пред „сливот“ (на пример, цртани филмови). Децата исто така гледаат агресија на несоодветни медиуми, на пример, „игри за стрелање“ оценети како погодни само за над 18 години, на пример, 12-годишно момче опиша како игра Grand Grand Theft Auto (18+) и изјави: „Можете да шетате и да пукате без причина“.

Децата понекогаш случајно имаат пристап до несоодветни медиуми за возраста, на пример, бесплатни игри со купена конзола за игри, или намерно, понекогаш спротивно на родителските правила, на пример, во домовите на пријателите.

Негувателите зборуваа за јазот меѓу генерациите, сеќавајќи се дека растеле со помалку или „различна раса“ на виртуелна агресија (на пример, Том и Џери). Негувателите понекогаш не се свесни за агресивната содржина на видеоигрите што ги купуваат за своите деца. Некои негуватели сметаа дека е тешко да се заштитат децата: агресијата „е насекаде“ и постојан мониторинг на гледаното или играното е невозможно, иако дозволувањето на децата да одлучат може да биде ризично.

Неколку негуватели беа радикални, велејќи дека видеоигрите „треба да се отстранат целосно од полицата за никој да не може да има пристап до нив“. „Тие носат само насилство“. Момчињата, повеќе од девојчињата, се заинтересирани за видеоигри кои ја прикажуваат агресијата. Децата и старателите сметаат дека

претпочитањата на момчињата се поврзани со родово специфична конкурентност: натпреварувачката природа на игрите ги предизвикува момчињата да преминат „на следното ниво“, тие „сакаат да победуваат“ и „агресијата е возбуда“. Виртуелните поставки исто така дозволуваат невозможни работи во реалниот живот „затоа што тие само ќе ве уапсат“. Децата и негувателите зборуваа за „притисок врз врсниците“, „како стигма“ и „земање на училиште“ затоа што не играле такви игри.

Општеството и пазарот на медиуми, пристапноста и привлечноста на игрите и недостатокот на возбудливи, но неагресивни игри, слични преференции на татковците и врсниците и недостаток на активности на отворено, исто така се верува дека влијаат на преференциите на момчињата. Родителските ограничувања понекогаш имаат спротивен ефект - момчињата повеќе играат забранети игри.

4. Перспективи на деца и негуватели

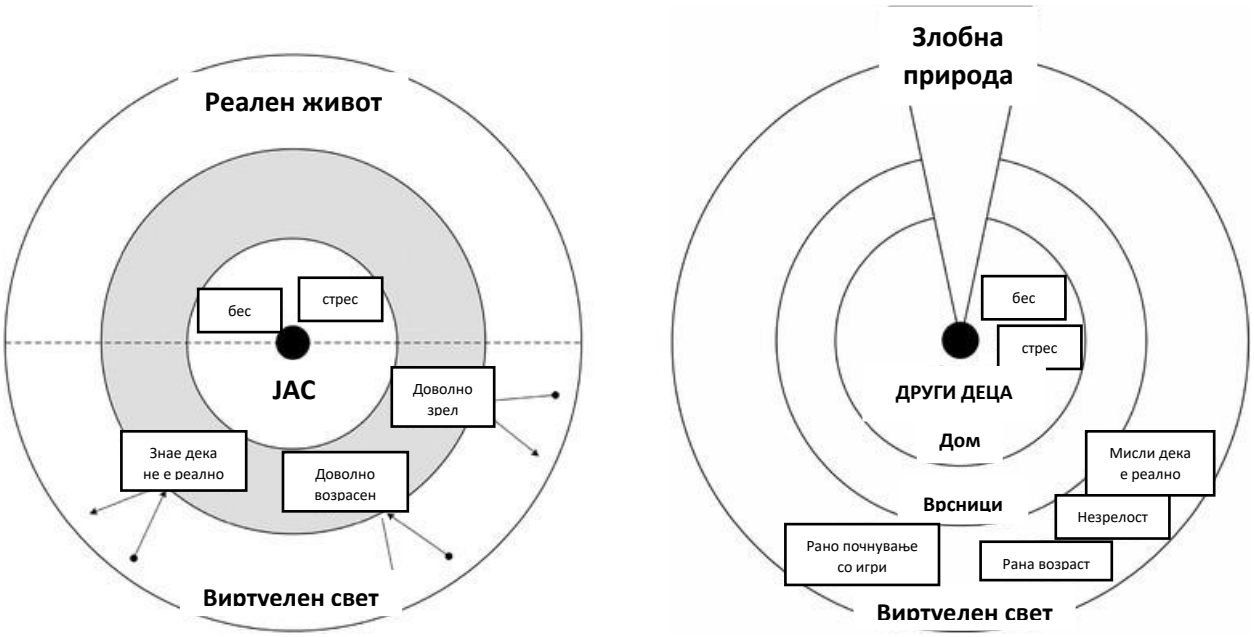
Децата и ставовите на негувателите за асоцијациите помеѓу агресивноста што се гледа и изложеноста на агресија, информираат за два различни модели на размислување: детскиот модел на другите, но не и јас (слика 2) и моделот на грижа за природата и негувањето (слика 3).

Децата сметаат дека можат да бидат „агресивни“ повеќе кога се „лути“ или „под стрес“, отколку кога гледаат агресија. Виртуелниот свет е јасно одделен од реалниот живот: децата се чувствуваат исплашено или вознемирено од агресијата видена „реално“, кога сочувствуваат со некого што е „повреден“, но имаат неутрални чувства кон агресијата што се гледа на ТВ-програмите или видеоигрите, дури и ако се сериозни. [27]

Тие чувствуваат дека последното е „само игра“ или „само цртан филм“ и „не повредува никого“. Негувателите беа свесни за ваквиот став: „Тој разбира дека [смета дека] игрите не влијаат врз него“. Повеќето деца сметаат дека се на

[27] Kazdin A.E. (1987). Treatment of antisocial behavior in children: Current status and future directions. Psychol Bull 102:187-203, 1987.

возраст или фаза на развој каде што научиле да ја разликуваат реалноста од фикцијата и да ги разберат потенцијалните последици од агресијата.

Слика 2: Дете модел: Другите, но не јас. Придонесувачки фактори за агресијата на децата. Заштитни фактори од влијанија на агресијата видени во виртуелниот свет. Фактори на ризик поврзани со влијанијата на агресијата видени во виртуелниот свет.

Децата прават разлика помеѓу нереална/цртана личност и реална агресија налик на човек. Првата обично ги вклучува „добрите“ кои се борат против „лошите“, чии „тела исчезнуваат“, со што „не се навистина насилни“ и „се смешни“. Примерите вклучуваат игри, како што се Симпсонови или Лего.

„Премногу графички“ медиуми, коишто прикажуваат „соодветни човечки“ луѓе кои „се движат на начин како да се стрелаат во реалниот живот“ или „делови од телото“ се сметаат за „реални“ и „насилни“. Видеоиграта е „насилна“ само ако „видат крв“ во неа, според некои деца. Децата и негувателите споделија ставови за агресијата на другите луѓе. „Другите“ деца може да се однесуваат агресивно затоа што се „злобни“ или „лоши“, лути или под стрес, „родителите ги научиле на

погрешен начин“ или поради разделување на родителите, семејно насилство или физичко малтретирање. [28]

Децата испровоцирани од други, го илустрирале влијанието на врсниците. Повеќето деца сметаа дека се „навистина млади“, кои не можат да разликуваат реалност и фикција и можат да го „имитираат“ својот омилен виртуелен „херој“.

Значење беше ставено на раната изложеност на агресија (деца од 3-4 години), на пример, едно 10-годишно момче рече: „Малите деца имаат тенденција да копираат што гледаат на ТВ или да играат. Значи, ако соберат насилни работи, тие играат насилни игри, и поверојатно е дека кога ќе пораснат, ќе бидат такви“. Едно дете забележа позитивен, заштитен аспект на виртуелната агресија: „Мора да има насилство затоа што тогаш може да се види колку тоа е всушност лошо, како и ефектите од насилството, па луѓето не би го сториле тоа“.

Негувателите мислеа на агресијата како комбинација на внатрешни и еколошки фактори. Внатрешните фактори вклучуваат: „агресивна предиспозиција“, „нешто вградено во гените“ или „менталната шминка“ на детето. Надворешните влијанија, или „негување“, вклучуваат, уште поважно, реален живот и виртуелен свет.

Последново се сметаше дека ги додава предиспозициите на децата, веќе постоечките проблеми во однесувањето и реалната агресија: „Кај дете кое веќе е агресивно, тоа може да ја влоши ситуацијата, но мислам дека тоа не би предизвикало агресија само кај дете кое не било агресивно“.

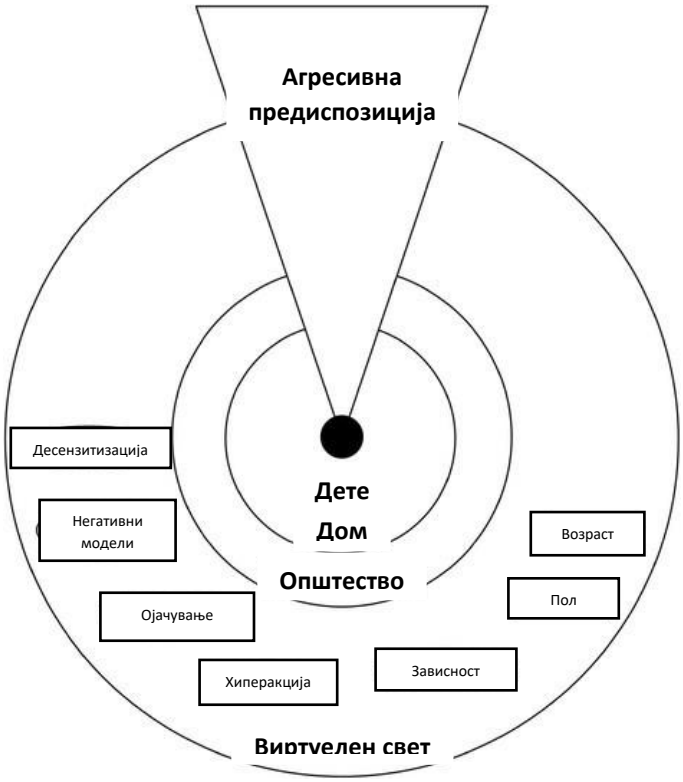
Една мајка го спречила нејзиниот син да гледа одредени ТВ-програми затоа што „во секој случај има лутина во него“, не сакајќи да го „нахрани тој гнев“. Повеќето негувателиј а истакнаа виталната улога на семејството и заедницата во помагањето на децата да го користат виртуелниот свет „во контролирана средина“, т.е. да објасни дека агресијата „не е добар чин“ и природата и

[28] Steinberg L, Fletcher A, Darling N: Parental monitoring and peer influences on adolescent substance use. Pediatrics 93:1060-10

последиците од агресијата, со што се ограничуваат нејзините влијанија во однесувањето.

Негувателите почувствуваа дека разликата помеѓу реалноста и фикцијата понекогаш станува нејасна, особено кога агресијата е прикажана без нејзината „негативна страна“. Една мајка го забележа начинот на кој нејзиниот син размислува: „Ако Барт може да го стори тоа, и јас можам да го сторам тоа“. Барт Симпсон е вистинска личност за него. Друга мајка го спречила нејзиниот 9-годишен син да игра агресивна игра: „Тој вели дека може да разликува што е реално и што не, но што не е реално доаѓа во реалниот свет во форма на неговата агресија“.

Негувателите, исто така, разликуваа нереална/цртана личност и реална агресија слична на човекот, а втората веројатно имаше посилни ефекти во однесувањето. И децата и старателите сметаат дека агресијата и насилството се изразени: насилството е „физичко правење нешто“ на друго лице, со тоа на потешкиот крај на агресивниот спектар. Објаснувањата на негувателите за какви било влијанија во однесувањето на виртуелната агресија вклучуваат: „десензитизација“ (навикнување на агресија и размислување „тоа е норма“); обезбедување на „модели на улоги“ што треба да се „копираат“; и „пресликување“ или зајакнување на реалната агресија.

Слика 3: Модел на старател: Природа и негување. Фактори поврзани со влијанијата на агресијата видени во виртуелниот свет. Можни објаснувања за влијанијата на агресијата видени во виртуелниот свет.

„Зависноста“ и полот ги споредија две мајки, чија агресија на синовите навидум беше предизвикана од обидите да се мешаат во нивната „опсесија“ со играње видеоигри. Ова однесување се спореди со однесувањето на „зависник од дрога“, делумно поврзано со конкурентноста на момчињата.[29]

За видеоигрите, а понекогаш и гледањето телевизија, без оглед на содржината, се вели дека некои деца ги прават „хипер“, „нивниот мозок е во движење цело време“, придонесувајќи за агресија, особено кај момчињата. Негувателите исто така дискутираа за потенцијалната улога на возраста и фазата на развој. Постарите деца „веќе развија свои групи на морал и вредности“ и гледањето агресија „нема да влијае толку на нив“, иако беше спомената „впечатливата“ тинејџерска фаза.

[29] Novák, Tomáš (2004). What the child tells, when he/she is drawing own family? Olomouc: Prague. 48 pg.

Средните оценки на мојот примерок на повеќето потскали на CAS-P беа повисоки од оние за деца со опозициско пркосно нарушување, но под просекот за деца со нарушување на однесувањето на сите потскали, во примерок врз основа на американска клиника за деца на слична возраст. Открив слични ниски фреквенции на употреба на оружје, можеби поврзани со младата возраст на испитаниците. Моите откритија за повеќе реални и виртуелни извори на гледање агресија, со тешки форми кои се гледаат почесто кај вторите, се согласуваат со претходните истражувања со деца од основно училиште.

Извештаите на мојот примерок за гледање агресија на ТВ, вклучително и програми несоодветни за возраста, се во спротивност со наодите на Лоудермилк, дека американските деца од основно училиште пријавиле главно дека гледаат позитивни, пријатни програми за семејство за да избегаат од реалноста на нивните понекогаш насилни домашни животи.

Моите откритија покажуваат дека децата од оваа возраст/фаза на развој прават јасна разлика помеѓу реалниот живот и измислената агресија, и се чини дека имаат различни емоционални реакции во врска со тоа, со потенцијални различни последици во однесувањето, во согласност со неодамнешните истражувања кај возрасните.

Наодите ја поддржуваат клучната улога на разликата фантазија - реалност во посредувањето на гледачите во когнитивната и емоционалната обработка на насилството и се косат со идејата за десензитизација, т.е. насилството во медиумите не мора да ја намали емпатијата на гледачите кон насилството во реалниот живот.[30]

Потенцијалниот недостаток на способност на помладите деца да прават разлика помеѓу измисленото и реалното, споменато од децата во оваа студија, исто така е дискутирано од Бајрон. Сепак, ова е оспорено од други истражувачи

[30] Shaffer, D. (2005). Developmental psychology: Childhood and adolescence (pp. 60-64, 536-547). São Paulo: Pioneira Thomson Learning

кои тврдат дека децата почнуваат да развиваат способност да користат контекст за да ја направат разликата фантазија-реалност на возраст од 3 до 5 години.[31]

Бајрон исто така открил дека децата често зборуваат за играње 18-рангирани игри.[32] Неговите откритија ја повторуваат нашата идеја за децата „тоа е само игра“; родители „недостаток на свесност за содржината на играта“; загриженост на родителите за десензитизација и ризик од зависност; и релевантноста на индивидуалноста на детето.

Неговите слични откритија за загриженоста на родителите за децата кои притајно добиваат поголем пристап до видеоигри, ако играњето е ограничено дома, паралелно со „ефектот на забрането овошје“, опишан од Бијванк: „Ограничување на пристапот на младите до видеоигри со употреба на етикети за возраста и насилна содржина, може да ја зголеми нивната привлечност.[33]

Моето откритие дека децата од оваа генерација се позапознаени со видеоигрите отколку нивните негователи, го одразува концептот на Хулм за „дигитални домородци“ - оние коишто растат со нови информатички и комуникациски технологии се суштински различни од претходните генерации во начинот на комуникација, барање информации и начин на сопствена забава.

Тие можат да гледаат ТВ или да играат видеоигри кога немаат алтернатива, на пример, активности на отворено, можеби делумно објаснувајќи ги тешкотиите на негувателите во контролирањето на пристапот на децата до виртуелниот свет. Генерациските разлики во искуството со видеоигри можеби придонеле за очигледна разлика помеѓу ставовите на децата и старателите за влијанието на однесувањето на насилните игри брз однесувањето.

[31] Laible, D., Carlo, G., Torquati, J., & Ontai, L. (2004). Children's perceptions of family relationships as assessed in a doll story completion task: Links to parenting, social competence, and externalizing behaviour. England: Blackwell Publishing.

[32] Byron Review. Children and New Technology. Safer Children in a Digital World: Full Report. 2008, Department for Children, Schools and Families and Department for Culture, Media and Sport, London

[33] Bijvank MN, Konijn EA, Bushman BJ, Roelofsma PH: Age and violent-content labels make video games forbidden fruits for youth. Pediatrics. 2009

Моите резултати сугерираат дека агресијата произлегува од комбинација на внатрешни и еколошки фактори, каде семејството и заедницата имаат клучна улога во ограничувањето на влијанието на агресијата врз однесувањето на децата. Ова се кохерира со повеќе модели на агресивност, со фактори на ризик и еколошкиот модел на развој на детето, кој ги интегрира индивидуалните, семејните и еколошките фактори, сопствените објаснувања на негувателите за каква било поврзаност помеѓу агресијата што се гледа во медиумите и агресијата на децата (агресивна предиспозиција, „копирање“ на негативни модели, зајакнување на реална агресија, десензитизација, „хиперактивност“ по гледање телевизија или играње видеоигри) се во согласност со теориите, како што се теоријата за социјално учење, когнитивниот модел на нео-асоцијација, моделот за обработка на социјални информации и теоријата на возбуда.

Но, нивната сугерирана улога на виртуелната агресија, т.е. само дополнителна на агресивната предиспозиција кај децата, веќе постоечките проблеми во однесувањето, и секундарно на агресијата што се гледа во реалниот живот, е во согласност со неодамна предложениот модел „катализатор“.[34]

Овој модел сугерира дека тешките форми на агресија произлегуваат од комбинација на генетски и проксимални влијанија на животната средина (семејство и врсници), при што дисталните фактори на животната средина, како што се медиумите, имаат помалку важна улога во моделирањето на формата на агресивно однесување.

Нашите откритија за интересот на момчињата за агресивни видеоигри (натпревар, предизвик, забава, возбуда, правење работи што не можат да ги прават во реалниот живот, преференции на врсниците, недостаток на други активности) се во согласност со студиите за мотивација и искуства од игра на видеоигри меѓу деца и возрасни, и мотивациониот модел на играње видеоигри.

[34] Ferguson C.J., Rueda S.M., Cruz A.M., Ferguson D.E., Fritz S., Smith S.M. (2008). Violent video games and aggression: Causal relationship or byproduct of family violence and intrinsic violence motivation?. Crim Justice Behav. 35: 311-332.

5. Дискусија

Различни студии покажуваат дека лошите родителски врски, недостаток на негувано родителско однесување и конфликтните родителски односи, се поврзани со физичка агресија, насилство, малтретирање и други надворешни однесувања на адолесцентите.

Женски адолесценти кои имале слаби родителски врски со родителите, имале релативно поголема преваленца на физичко насилство, во споредба со оние кои имале добри родителски врски.

Веројатната причина за постојано агресивно однесување на машките адолесценти може да бидат промените во пубертетот, притисокот од врсниците, како и трошењето максимално време во друштво со други луѓе, наместо во семејството, поради што родителското врзување не може да влијае на нивото на агресија, во споредба со женските адолесценти.

Литературата го поддржува овој поим бидејќи одредени студии известуваат дека поради културните норми женските адолесценти се очекува да останат дома и внимателно да ги следат нивните родители, но тоа не е случај кај машките адолесценти, кај кои нивните насилни однесувања кон врсниците, отворените активности и дружењето, се сметаат за знак на мажественост, што може да предизвика активирање на агресивните тенденции.

Покрај тоа, студиите исто така сугерираат дека агресијата кај машките адолесценти е поверојатно да биде предизвикана или зајакната од негативни училишни средини, отколку од домашни средини, бидејќи тие се соочуваат со повеќе проблеми со социјална интеграција со врсници, имаат поголема веројатност да бидат одбиени од соучениците и повеќе шанси за негативни односи со наставниците.

Мојата студија откри неколку други предвидувачи на физичка агресија кај адолесцентите. Едно од откритијата на оваа студија е дека значителен дел (50%) од физички агресивните адолесценти претрпеле епизода на насилство, претежно

биле удирани со клоци или удари во последната година, во споредба со ненасилните лица. Ова откритие сугерира дека малтретираните адолесценти многу почесто се занимаваат со физичка агресија и насилство.

Ова е поддржано од студија која укажува дека жртвите на насилство пројавуваат поголема физичка и вербална агресија, во споредба со лицата без малтретирање (Крег, 1998). [35]

Резултатите од мојот труд исто така посочија дека преваленцата на употреба на тутун е двојно поголема кај физички агресивните адолесценти, во споредба со нивните неагресивни врсници.

Покрај тоа, во оваа студија беше забележан релативно поголем процент на изложеност на пасивно пушење кај физички насилните адолесценти, во споредба со неагресивните. Ова беше во согласност со друга студија, која докажа дека адолесцентките кои се релативно повеќе изложени на пушење од втора рака, е поверојатно да имаат агресивно однесување. Веројатната причина за оваа асоцијација може да биде промената на расположението и тенденциите на зависност поврзани со агресија. Препуштањето во физички активности беше уште еден фактор значително поврзан со помала физичка агресија.

Оваа студија поврза еден од потенцијалните фактори на ризик, слабата родителска врска со физичката агресија кај пакистанските адолесценти што одат на училиште. Резултатите од студијата објавија дека 27% од физички насилните адолесценти имале слаби родителски врски, во споредба со 23% од неагресивните лица. Различни студии го поддржаа ова откритие и демонстрираа дека лошите родителски врски, недостаток на негувано родителско однесување и конфликтни родителски односи се поврзани со физичка агресија, насилство, малтретирање и други надворешни однесувања на адолесцентите.

Мојот труд откри интеракција помеѓу родителското врзување и полот, што укажува на тоа дека женските адолесценти кои имале лоши родителски врски со

[35] Bayle, F. (2005). The parenting. In I. Leal (Ed.), Psychology of pregnancy and parenting (pp. 317-346). Lisbon: Fim de Século.

своите родители, имаат релативно поголема преваленца на физичко насилство, во споредба со оние кои имале добри родителски врски. Ова не беше случај кај адолесцентните момчиња, кај кои преваленцата на агресија беше голема во сите нивоа на родителско врзување, што укажува на тоа дека физичката агресија и насилството не зависат од родителското врзување. Овој наод на студијата беше во согласност со разни други студии, кои сугерираат дека момчињата постигнале значително повисоки резултати во сите форми на агресија, без оглед какво било родителското врзување, во споредба со девојчињата (Батол, 2013; Вал и Мецнер, 2011).

Добрата врска меѓу врсниците беше еден заштитен фактор против физичката агресија. Стабилно пријателство и здрави врсници се поретко откриени кај физички насилни адолесценти, во споредба со неагресивните адолесценти.

Сличен наод беше пронајден во литературата, кој сугерираше дека адолесцентите со висока приврзаност кон врсниците и возвратените пријателства, биле најмалку агресивни, неутрализирајќи го стресот и силната емоционална поддршка, коишто може да бидат причините за оваа асоцијација.

Користењето на секундарните податоци во ова истражување доведе до неколку јаки страни на оваа студија, кои вклучуваат големина на примерок и надворешна валидност или генерализација, особено на адолесцентската популација. Дизајнот на оваа студија е дизајн на пресек, па оттука не може да се воспостави временска припадност.

Заклучок

Наодите од оваа студија имплицираа на конфликтната врска родител - дете и улогата на полот како потенцијален фактор кај физички агресивните адолесценти. Постојано високата преваленца на агресија кај машките адолесценти сугерира дека треба да се пружи соодветна интервенција во однесувањето на машките адолесценти, така што нивните насилни склоности да можат да се намалат на почетокот на адолесцентната фаза.

Физичките активности и здравите врски меѓу врсниците треба да бидат охрабрени од родителите за да ги намалат агресивните склоности кај адолесцентите. Злоупотребата на супстанции треба строго да се обесхрабри кај адолесцентите. Покрај тоа, исто така се нагласува потребата од родителски интервенции, вклучително и родителско советување, едукација, како и семејни терапии за родители на деца од кој било пол, бидејќи тие можат да бидат ефикасни во намалувањето на насилството и физичката агресија кај адолесцентите.

Децата, без оглед на нивната социо-демографска позадина или нивоата на агресивно однесување, гледаат многу агресија во многу делови од нивниот живот. Идните истражувања може или да го потврдат или побијат постоењето на поврзаност помеѓу медиумското насилство и агресијата на децата. Дотогаш, клиничарите, професионалните организации и креаторите на политики треба да се справат со агресијата што доаѓа во животот на децата преку сите релевантни средства, првенствено од реалниот живот и второ виртуелно. На пример, во клинички контекст, децата честопати се прашуваат за искуства на злоупотреба, но помалку за гледање агресија дома, на училиште, во соседството или на медиумите.

Пристапот на децата до програми и игри треба да биде надгледуван и придружен со развојно соодветна дискусија за видената агресија и нејзините потенцијални последици во реалниот живот. Негувателите треба да бидат внимателни, особено кога детето има агресивна предиспозиција и во претходната

фаза на развој, бидејќи забележаната агресија може да има поголемо влијание врз овие деца.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1 Achenbach, T., & McConaughy, S. (2003). The Achenbach system of empirically based assessment (pp. 406-433). In C. Reynolds, & R. Kamphaus (Eds.), Handbook of psychological & educational assessment of children—Personality, behaviour and context (2nd ed.). New York: The Guilford Press.

2 Adams et al. (2006) Professional identity1 Library Review (2012) Issue: 8/9, Volume: 69

3 Aronson, Wilson, Akert & Sommers (2019). Pearson University. Social Psychology

4 Bayle, F. (2005). The parenting. In I. Leal (Ed.), Psychology of pregnancy and parenting (pp. 317-346). Lisbon: Fim de Século.

5 Baumrind D. (1991). Parenting styles and adolescent development, in Lerner R, Petersen A.C., Brooks-Gunn J. (eds.) The Encyclopedia of Adolescence. New York, Garland, pp. 746-758

6 Bijvank M.N., Konijn E.A., Bushman B.J., Roelofsma P.H. (2009). Age and violent-content labels make video games forbidden fruits for youth. Pediatrics.

7 Brener N.D., Collins J.L., Kahn L., Warren C.W., Williams B.I. (1995). Reliability of the Youth Risk Behavior Survey questionnaire. Am J Epidemiol 141:575-580

8 Byron Review. Children and New Technology. Safer Children in a Digital World (2008). Full Report. Department for Children, Schools and Families and Department for Culture, Media and Sport, London

9 David Levy (2006). Social Psychology

10 Davies, P., Sturge-Apple, M., Winter, M., Cummings, M., & Farrell, D. (2006). Child adaptational development in contexts of interparental conflict over time. Child Development, 77, 218-233.

11 Harold, G., Shelton, K., Goeke-Morey, M., & Cummings, M. (2004). Marital conflict, child emotional security about family relationships and child adjustment. USA: Blackwell Publishing.

12 Farrington, D.P. (1995). The development of offending and antisocial behavior from childhood: Key findings from the Cambridge study in delinquent development. J Child Psychol Psych 360:929-964

13 Ferguson C.J., Rueda S.M., Cruz A.M., Ferguson D.E., Fritz S., Smith S.M. (2008). Violent video games and aggression: Causal relationship or byproduct of family violence and intrinsic violence motivation?. Crim Justice Behav

14 Kazdin A.E. (1987). Treatment of antisocial behavior in children: Current status and future directions. Psychol Bull 102:187-203, 1987.
15 Kochanska, Friesenborg, Lange, and Martel (2004). Parents' Personality and Infants' Temperament as Contributors to Their Emerging Relationship. Journal of Personality and Social Psychology 86(5):744-59
16 Logan, Gordon D (1986). Illinois. Psychological Review, Vol 95(4)
17 Laible, D., Carlo, G., Torquati, J., & Ontai, L. (2004). Children's perceptions of family relationships as assessed in a doll story completion task: Links to parenting, social competence, and externalizing behaviour. England: Blackwell Publishing.
18 Mack, K. (2001). Childhood family disruptions and adult well-being: The differential effects of divorce and parental death. Death Stud, 25(5), 419-443
19 Maglaya, A. (1978). Community Nursing
20 Министерство за здравство, САД, 1988 година
21 Murray, L. & Trevarthen, C. B. (1985). Emotional regulation of interactions between 2 month olds and their mothers
22 Novák, Tomáš (2004). What the child tells, when he/she is drawing own family? Olomouc: Prague. 48 pg.
23 Patterson, C. J. (1995). Developmental Psychology
24 Patterson GR, Stouthamer-Loeber M. (1984). The correlation of family management practices and delinquency. Child Development 55:1299-1307
25 Resnick M.D., Bearman P.S., Blum R.W., Bauman K.E., Harris K.M., Jones J., Tabor J., Beuhring, T., Sieving, R.E., Shew M., et al. (1997). Protecting adolescents from harm: Findings from the national longitudinal study on adolescent health. JAMA 278:823-832
26 Сиамсу Јусуф и Нани М. Суганди (2011). Социјална психологија
27 Shaffer, D. (2005). Developmental psychology: Childhood and adolescence (pp. 60-64, 536-547). São Paulo: Pioneira Thomson Learning
28 SPSS: SPSS for Windows TM: Base System User's Guide, Release 6.0. Chicago, SPSS Inc., 1993.
29 Steinberg, L., Fletcher, A., Darling, N. Parental monitoring and peer influences on adolescent substance use. Pediatrics 93:1060-10
30 Vaden-Kiernan, N., Ialongo, N.S., Pearson, J., Kellam, S. (1995). Household family structure and children's aggressive behavior: A longitudinal study of urban elementary school children. J Abnormal Child Psychol 23:553-568
31 Vissing, Y.M., Straus, M.A., Gelles, R.J., Harrop, J.W. (1991). Verbal aggression by parents and psychosocial problems of children. Child Abuse & Neglect 15:223-238, 1991.
32 William James (1995). The Principles of Psychology